

Handleiding voor de uitvoering van de Impactanalyse

Inhoud

1.	Doelstelling	2
2.	Het traject	2
2.1	Hoe verloopt de RIA?	2
2.2	Is het regelgevingsontwerp vrijgesteld of uitgezonderd van RIA?	2
2.3	Hoe de RIA in de preambule van het regelgevingsontwerp vermelden	4
3.	Beschrijvende fiche. Welke beleidsverantwoordelijke? Welk project	6
4.	Regelgevingsimpactanalyse: uitleg	7
4.1	Armoedebestrijding	8
4.2	Gelijke kansen en sociale cohesie	10
4.3	Gelijkheid van vrouwen en mannen	12
4.4	Gezondheid	17
4.5	Werkgelegenheid	20
4.6	Consumptie- en productiepatronen	23
4.7	Economische ontwikkeling	25
4.8	Investerings	27
4.9	Onderzoek en ontwikkeling	28
4.10	KMO	29
4.11	Administratieve lasten	32
4.12	Energie	35
4.13	Mobiliteit	37
4.14	Voeding	39
4.15	Klimaatverandering	40
4.16	Natuurlijke hulpbronnen	43
4.17	Buiten- en binnenlucht	45
4.18	Biodiversiteit	47
4.19	Hinder	51
4.20	Overheid	52
4.21	Beleidscoherentie ten gunste van ontwikkeling	54
5.	Bijlagen	56
5.1	Voorbeelden van antwoorden - gelijkheid van vrouwen en mannen	56
5.2	Meer informatie – thema 3 : toegang tot bestaansmiddelen	59
5.3	Meer informatie – thema 11: documenten, formaliteiten en standaardtijden	60

1. Doelstelling

De regelgevingsimpactanalyse (RIA) is een voorafgaande evaluatie van de potentiële gevolgen (/neveneffecten) van ontwerpen van regelgeving op economisch, milieu en sociaal gebied en op de overheid. De RIA dient zo vroeg mogelijk in het voorbereidingsproces van het ontwerp van regelgeving gerealiseerd te worden ten einde de beleidskwaliteit te verbeteren (efficiëntie/coherentie).

Wettelijke basis

- De wet van 15 december 2013 houdende diverse bepalingen inzake administratieve vereenvoudiging.
- Het koninklijk besluit van 21 december 2013 houdende uitvoering van titel 2 van hoofdstuk 2 van de wet van 15 december 2013 houdende diverse bepalingen inzake administratieve vereenvoudiging.

2. Het traject

2.1 Hoe verloopt de RIA?

- 1 Het RIA-formulier bij de hand hebben van bij de aanvang van het opstellen van het tekstontwerp.
- 2 Nagaan of een geval van vrijstelling of uitzondering kan worden ingeroepen (zie 2.2 hieronder).
- 3 Indien nodig de helpdesk contacteren: ria-air@premier.fed.be. De dringendheid van het antwoord vermelden!
- 4 Antwoorden op de vragen en de RIA afronden in het vooruitzicht van de eerste werkgroep beleids-coördinatie.
- 5 [facultatief] De RIA aan het Impactanalysecomité (IAC) voorleggen die de volledigheid, juistheid en relevantie van de antwoorden zal onderzoeken en niet-bindende aanbevelingen zal formuleren (binnen de 5 werkdagen).
Het IAC is een instrument om de RIA – en bij uitbreiding de regelgeving – te verbeteren. De auteur kan er zonder verplichting beroep op doen: hij blijft de ultieme verantwoordelijke voor zijn regelgeving.
- 6 De RIA bij het voor de Ministerraad voorgelegde dossier voegen zoals bepaald in de procedure beslist door de ministerraad
- 7 [ex post] Publicatie van de RIA op de site van de Dienst voor Administratieve vereenvoudiging (DAV) als de wetsontwerpen aan het parlement voorgelegd worden en als de ontwerpen van KB in het Staatsblad gepubliceerd zijn. Beslissingen (beleidsplannen, ...) waarvoor een RIA werd opgesteld (facultatief) kunnen worden gepubliceerd wanneer de auteur hierover heeft beslist.
- 8 [ex post] Het IAC zal jaarlijks verslag over de RIA's overmaken aan de regering.

2.2 Is het regelgevingsontwerp vrijgesteld of uitgezonderd van RIA?

Eerst en vooral gaat het erom na te gaan of de RIA van toepassing is op het ontwerp van regelgeving. De vrijstellingen en uitzonderingen op de verplichting om een impactanalyse te realiseren in welbepaalde situaties werden inderdaad door de wet voorzien.

Art. 8. § 1. *Worden vrijgesteld van de impactanalyses de voorontwerpen van regelgeving:*

1° houdende instemming met internationale verdragen en akkoorden;

2° houdende instemming met samenwerkingsakkoorden tussen de federale staat en een of meerdere gemeenschappen en gewesten;

3° met een louter formeel karakter, waaronder de ontwerpen waarvoor het advies van de Raad van State niet verzocht wordt overeenkomstig de artikels 3, § 1, eerste alinea en 5 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State van 12 januari 1973;

4° houdende autoregulering van de federale overheid.

§ 2. Worden uitgezonderd van de impactanalyse de voorontwerpen van regelgeving:

1° die de nationale veiligheid en de openbare orde aanbelangen;

2° waarvoor het advies van de Raad van State wordt gevraagd met toepassing van artikel 84, § 1, eerste lid, 2^o¹, van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd op 12 januari 1973, of waarover geen advies van de Raad van State wordt gevraagd in het met bijzondere redenen omklede geval van de hoogdringendheid, bedoeld in artikel 3, § 1, eerste lid, van diezelfde wetten.

2.2.1 Vrijstellingen

De vrijstellingen beogen het geval waarin het ontwerp van regelgeving geen rechtstreeks impact heeft op particulieren (de burgers andere dan de ambtenaren en de ondernemingen).

1. De eerste categorie beoogt wetten houdende instemming met internationale verdragen. Deze wetten genereren geen rechten of verplichtingen voor de particulieren: alleen de bepalingen van de verdragen zelf kunnen zulke rechten of verplichtingen genereren.
2. De tweede categorie beoogt wetten houdende instemming met samenwerkingsakkoorden tussen de federale staat en de deelstaten. Vermits het gaat om dezelfde juridische situatie dan voor de eerste categorie, geldt dezelfde uitleg voor de tweede categorie.

Voor deze twee categorieën had een impactanalyse kunnen gerealiseerd worden met betrekking tot het verdrag of het samenwerkingsakkoord zelf, op aanvraag van een Minister.

3. De derde categorie beoogt de formele beslissingen, waaronder de wetten en de besluiten tot bekrachtiging, bevestiging, coördinatie, (voor zover de geconsolideerde teksten reeds een impactanalyse hebben ondergaan). Voorbeelden: (vb. 1) de wetboeken van economisch recht van 2012 en 2013 konden in deze categorie ondergebracht worden in zoverre ze de bestaande regelgevingen niet wijzigden, wat niet het geval is geweest voor alle hoofdstukken; (vb. 2) weglatingen van overgangsbepalingen die zonder voorwerp zijn geworden. Deze derde categorie slaat ook op de ontwerpen waarvoor het advies van de Raad van State niet wordt gevraagd overeenkomstig de artikels 3, § 1, eerste alinea en 5 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State van 12 januari 1973. Het slaat onder meer op de ontwerpen die betrekking hebben op de begrotingen, de rekeningen, de leningen, de domeinverrichtingen, het legercontingent, de koninklijke en ministeriële besluiten die als niet reglementair beschouwd worden, alsook de koninklijke besluiten die de collectieve arbeidsovereenkomsten verbindend verklaren. **Deze vrijstelling slaat niet op de regelgevingsontwerpen genomen met een budgettaire doelstelling, in het kader bijvoorbeeld van conclaven en controles : deze ontwerpen hebben wel degelijk een impact op de burgers en de ondernemingen op de vlakken van fiscaliteit, sociale zekerheid, tewerkstelling , economie, enz. Deze vrijstellingscategorie moet dus restrictief geïnterpreteerd worden.**

¹ Wetsontwerp houdende hervorming van de bevoegdheid, de procedureregeling en de organisatie van de Raad van State (doc 53 3233/001) wijzigd artikel 84, waardoor alinea 1 hernummerd moet worden.

4. De vierde categorie betreft de regels die de federale overheid zichzelf oplegt, bovenop deze die reeds tot de derde categorie behoren. Het gaat hierbij om de bepalingen tot oprichting of organisatie van overheidsdiensten, bevoegdheidsdelegaties, budgettaire technieken, procedures en wetten, regels tot organisatie van de officiële raadpleging, bepalingen inzake het statuut, enz. Daarentegen kunnen sommige ontwerpen van bepalingen met betrekking tot het statuut van het overheids personeel (arbeidsomstandigheden: loopbaan, arbeidstijd, verloven, ...) eventueel verschillen tussen vrouwen en mannen met zich meebrengen. Er is dus beslist dat een impactanalyse zal uitgevoerd worden door de Minister(s) verantwoordelijk voor deze bepalingen, als kan vermoed worden dat er een gedifferentieerde impact zal zijn op vrouwen en mannen. De Minister bevoegd voor de gelijkheid van vrouwen en mannen zal eveneens een impactanalyse kunnen aanvragen, voorafgaand aan het aannemen van deze bepalingen.

NB. Indien het ontwerp van regelgeving betrekking heeft op één van de gevallen van vrijstelling zoals hierboven beschreven, geef dan in de nota aan de ministerraad de overeenkomstige categorie aan: (1) internationaal verdrag, (2) samenwerkingsakkoord, (3) formele beslissing of (4) zelfregulering.

2.2.2 Uitzonderingen

De uitzonderingen beogen het geval waarin de omstandigheden niet toelaten om een ernstige impactanalyse van het ontwerp van regelgeving uit te voeren.

1. De eerste categorie slaat op de openbare orde en de nationale veiligheid. De leer stemt erin toe dat het eerste begrip conceptueel onzeker, aan betwisting onderhevig en evolutief is. Laten wij bij wijze van voorbeeld de beslissingen met betrekking tot militaire interventies in het buitenland en in België, de strijd tegen het terrorisme en de grote criminaliteit, de maatregelen met betrekking tot de inlichtingen- en contraspionage activiteiten aanhalen. Wat de openbare orde betreft, gaat het om het geheel van bindende regels die betrekking hebben op de organisatie van de Staat, de economie, de zedelijke beginselen, de gezondheid, de veiligheid, de openbare vrede, de essentiële rechten en vrijheden van elk individu. Deze uitzondering zou slechts spaarzaam moeten aangehaald worden.
2. De tweede categorie beoogt het geval waarin de dringendheid van de beslissing de politieke overheid de tijd niet laat om een voorafgaande impactanalyse van het ontwerp van regelgeving uit te voeren noch om het advies van de Raad van State in te winnen binnen de vastgelegde termijn. Zoals voor een vraag om advies van de Raad van State binnen de termijn van 5 dagen of de afwezigheid van consultatie van de Raad van State, vereist deze categorie van uitzondering een rechtvaardiging in de vereiste vorm.

NB. Indien het ontwerp van regelgeving niet betrekking heeft op een geval van uitzondering zoals hierboven beschreven, geef dan in de nota aan de ministerraad de overeenkomstige categorie aan: (1) nationale veiligheid, (2) dringendheid + rechtvaardiging.

2.3 Hoe de RIA in de preambule van het regelgevingsontwerp vermelden

Daar de impactanalyse een verplichte substantiële formaliteit is, dient ze in de preambule van het regelgevingsontwerp te worden vermeld.

Wanneer de impactanalyse van toepassing is, is het aangewezen om volgende formulering te gebruiken:

Gezien de impactanalyse van de regelgeving, uitgevoerd overeenkomstig artikels 6 en 7 van de wet van 15 december 2013 houdende diverse bepalingen inzake administratieve vereenvoudiging.	Vu l'analyse d'impact de la réglementation réalisée conformément aux articles 6 et 7 de la loi du 15 décembre 2013 portant des dispositions diverses en matière de simplification administrative.

Wanneer het regelgevingsontwerp onder één van de uitzonderings- of vrijstellingscategorieën valt, dient één van de volgende formules te worden gebruikt naargelang de ingeroepen categorie:

Gezien het artikel 8 van de wet van 15 december 2013 houdende diverse bepalingen inzake administratieve vereenvoudiging, is deze wet vrijgesteld van een regelgevingsimpactanalyse omdat het een goedkeuring van een internationaal verdrag betreft.	Vu l'article 8 de la loi du 15 décembre 2013 portant des dispositions diverses en matière de simplification administrative, la présente loi est dispensée d'analyse d'impact de la réglementation, s'agissant d'un assentiment d'un traité international.
Gezien het artikel 8 van de wet van 15 december 2013 houdende diverse bepalingen inzake administratieve vereenvoudiging, is deze wet vrijgesteld van een regelgevingsimpactanalyse omdat het een goedkeuring van een samenwerkingsakkoord betreft.	Vu l'article 8 de la loi du 15 décembre 2013 portant des dispositions diverses en matière de simplification administrative, la présente loi est dispensée d'analyse d'impact de la réglementation, s'agissant d'un assentiment d'un accord de coopération.
Gezien het artikel 8 van de wet van 15 december 2013 houdende diverse bepalingen inzake administratieve vereenvoudiging, is deze wet (/dit besluit) vrijgesteld van een regelgevingsimpactanalyse omdat het een formele beslissing betreft.	Vu l'article 8 de la loi du 15 décembre 2013 portant des dispositions diverses en matière de simplification administrative, la présente loi (/le présent arrêté) est dispensé(e) d'analyse d'impact de la réglementation, s'agissant d'une décision formelle.
Gezien het artikel 8 van de wet van 15 december 2013 houdende diverse bepalingen inzake administratieve vereenvoudiging, is deze wet (/dit besluit) vrijgesteld van een regelgevingsimpactanalyse omdat het bepalingen van autoregulering betreft.	Vu l'article 8 de la loi du 15 décembre 2013 portant des dispositions diverses en matière de simplification administrative, la présente loi (/le présent arrêté) est dispensé(e) d'analyse d'impact de la réglementation, s'agissant de dispositions d'autorégulation.
Gezien het artikel 8 van de wet van 15 december 2013 houdende diverse bepalingen inzake administratieve vereenvoudiging, is deze wet (/dit besluit) vrijgesteld van een regelgevingsimpactanalyse omdat het bepalingen inzake nationale veiligheid (of van openbare orde) betreft.	Vu l'article 8 de la loi du 15 décembre 2013 portant des dispositions diverses en matière de simplification administrative, la présente loi (/le présent arrêté) est excepté(e) d'analyse d'impact de la réglementation, s'agissant de dispositions traitant de la sécurité nationale (ou de l'ordre public).
Gezien het artikel 8 van de wet van 15 december 2013 houdende diverse bepalingen inzake administratieve vereenvoudiging, is deze wet (/dit besluit) vrijgesteld van een regelgevingsimpactanalyse gezien de hoogdringendheid gemotiveerd door ...	Vu l'article 8 de la loi du 15 décembre 2013 portant des dispositions diverses en matière de simplification administrative, la présente loi (/le présent arrêté) est dispensé(e) d'analyse d'impact de la réglementation, vu l'urgence motivée par ...

3. Beschrijvende fiche. Welke beleidsverantwoordelijke? Welk project

A. Auteur

Te vermelden elementen:

- Bevoegd regeringslid
- Contactpersoon beleidscel (Naam, E-mail, Tel. Nr.)
- Overheidsdienst
- Contactpersoon overheidsdienst (Naam, E-mail, Tel. Nr.)

B. Ontwerp

Te vermelden elementen:

- Titel van de regelgeving ("Voorwerp" zoals ingediend in e-Premier).
- Beknopte beschrijving van het ontwerp van regelgeving die de volgende elementen vermeld (in begrijpbare taal voor een publiek dat niet gespecialiseerd is in de materie) :
 - de oorsprong (internationaal, Europa, regeerakkoord, actualiteit, enz.),
 - het beoogde doel,
 - de wijze van uitvoering : hiermee kan men zich reeds een beeld vormen van de potentiële impact. Dit gedeelte is dus nodig voor de ontvanger van de RIA's (andere beleidscellen, Ministerraad, IAC, ...).
- Impactanalyse reeds uitgevoerd (Evaluatie van de milieueffecten, impactanalyse van de Europese Commissie², evaluatie van de uitwerking op de omgeving, risico analyse, kosten-baten analyse ...). In dat geval een kopie bijvoegen of de documentreferentie vermelden. (naam, auteurs, datum, verantwoordelijke uitgever, ...).

C. Raadpleging over het ontwerp van regelgeving

- Dit zijn alle verplichte raadplegingen (organisaties door de wet opgericht op representatieve basis van drukingsgroepen) of facultatieve (raadgevende organisaies waarvan het advies nuttig is, enz.), van de civiele maatschappij (niet-gouvernementele organisaties, academische organisaties, enz.) of rechtstreekse raadplegingen van de bevolking.

NB. Organisaties aan wie advies wordt gevraagd kunnen vragen om over een RIA te beschikken.

D. Bronnen gebruikt om de impactanalyse uit te voeren

- Statistieken, referentiedocumenten, instellingen en referentiepersonen.

E. Datum van beëindiging van de impactanalyse

- Datum van de laatste versie van de impactanalyse

² http://ec.europa.eu/governance/impact/ia_carried_out/cia_2013_en.htm

4. Regelgevingsimpactanalyse: uitleg

Het onderzoeksveld van de impactanalyse wordt afgebakend door de 21 hieronder voorgestelde thema's. Zij hebben tot doel de potentiële gevolgen van het ontwerp van regelgeving te analyseren overeenkomstig de aanpak van duurzame ontwikkeling. Overigens wordt meer ingegaan op bepaalde themas omdat ze een eigen wettelijke basis hebben (gender, coherentie van het beleid, administratieve lasten) of een Europese aanbeveling (PME : Small Business Act).

Een ontwerp van regelgeving zal meestal slechts impact hebben op enkele thema's.

- Een niet-exhaustieve lijst van trefwoorden wordt gepresenteerd om de inschatting van elk thema te vergemakkelijken zonder hiervoor telkens de handleiding te moeten raadplegen.
Indien er positieve en/of negatieve impact is, leg deze uit (gebruik indien nodig trefwoorden) en vermeldt welke maatregelen werden genomen om de eventuele negatieve effecten te verlichten/te compenseren.
- Voor de **thema's 3, 10, 11 et 21**, worden meer gedetailleerde vragen gesteld.

De richtlijnen hieronder kunnen helpen het gewicht van de potentiële impact vlotter te bepalen:

- Een effect is belangrijker als het gaat om een weerslag dat onomkeerbaar of moeilijk omkeerbaar is.
- Een effect is belangrijker als het betrekking heeft op groepen van de bevolking of streken die reeds onder hoge druk zijn.
- Een indicator speelt een belangrijkere rol als een negatieve impact zich vooral op langere termijn (volgende generaties) manifesteert.
- Als er een grotere graad van onzekerheid bestaat met betrekking tot de verwachte gevolgen, heeft een meer nauwkeurige analyse meer reden van bestaan (voorzorgsprincipe).
- De raadpleging van andere overheidsdiensten en doelgroepen kan nuttig zijn in het kader van de analyse. De gediversifieerde bijdrage verbetert de kwaliteit van de regelgeving.

Alle velden/kaders dienen ingevuld te worden.

4.1 Kansarmoedebestrijding

4.1.1 Uitleg van het thema

Armoede is een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving. Kansarmen zijn bovendien het vaakst ook niet in staat om de kloof te overbruggen met eigen middelen³.

4.1.2 Definitie van de trefwoorden

Minimuminkomen dat voldoende is om op een menswaardige manier te leven

Erkennen van het basisrecht van iedere persoon op inkomsten en prestaties die toereikend zijn om een menswaardig bestaan te leiden als onderdeel van een omvattende en consistente actie ter bestrijding van sociale exclusie⁴.

Een menswaardig leven⁵: de Grondwet (art. 23) bepaalt dat “Ieder het recht heeft een menswaardig leven te leiden”. Daartoe garanderen de wet, het decreet of de in artikel 134 bedoelde regel, rekening houdend met de overeenkomstige plichten, economische, sociale en culturele rechten, en bepalen ze de voorwaarden voor de uitoefening ervan. Deze rechten omvatten onder meer:

- 1° het recht op arbeid en op de vrije keuze van beroepsarbeid in het raam van een algemeen werkgelegenheidsbeleid dat onder meer gericht is op het waarborgen van een zo hoog en stabiel mogelijk werkgelegenheidspeil, het recht op billijke arbeidsvoorwaarden en een billijke verloning, alsmede het recht op informatie, overleg en collectief onderhandelen;
- 2° het recht op sociale zekerheid, bescherming van de gezondheid en sociale, geneeskundige en juridische bijstand;
- 3° het recht op een behoorlijke huisvesting;
- 4° het recht op de bescherming van een gezond leefmilieu;
- 5° het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing.

Toegang tot kwaliteitsdiensten⁶

Diensten verlenen die van essentieel belang zijn voor de ondersteuning van een actief sociaal en economisch inclusiebeleid, overeenkomstig de volgende gemeenschappelijke beginselen:

- territoriale beschikbaarheid, fysieke toegankelijkheid, betaalbaarheid;
- solidariteit, gelijke kansen voor de gebruikers en de werknemers van de diensten en inachtneming van de diversiteit van de gebruikers;
- investeringen in menselijk kapitaal, arbeidsomstandigheden en passende fysieke omgeving;
- omvattende en gecoördineerde diensten, die op geïntegreerde wijze worden opgezet en verleend;
- betrokkenheid van de gebruikers en gepersonaliseerde aanpak om tegemoet te komen aan de meervoudige behoeften van personen als individu's;
- monitoring, evaluatie van de prestaties en uitwisseling van beste praktijken⁷

³ Plan lutte contre la pauvreté, p. 5 http://www.mi-is.be/sites/default/files/doc/fpa_2012_fr.pdf

⁴ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008H0867:NL:HTML>

⁵ http://www.senate.be/doc/const_fr.html

⁶ Recommandations de la Commission européenne du 3 octobre 2008 concernant l'inclusion active des personnes exclues du marché du travail' <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008H0867:FR:HTML>

⁷ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008H0867:NL:HTML>

Schuldenlast⁸

De verhouding tussen de uitstaande bedragen van de financiële verbintenissen van de particulieren en het beschikbaar inkomen van de gezinnen. De financiële verbintenissen van de particulieren (de gezinnen en de instellingen zonder winstoogmerk ten dienste van de gezinnen) bestaan uit krediet op ten hoogste een jaar en krediet op meer dan een jaar en uit een rubriek 'varia' waartoe de interesten behoren die reeds verlopen maar nog niet vervallen zijn en betrekking hebben op schulden van de gezinnen.

Risico op armoede of sociale uitsluiting⁹

Het gaat om een situatie van mensen die worden geconfronteerd met een risico op armoede, op ernstige materiële deprivatie, of om mensen die leven in een gezin met een lagere arbeidsintensiteit (verhouding tussen het aantal gewerkte maanden van alle leden van het gezin op arbeidsleeftijd gedurende een jaar en het aantal maanden die de leden van dat gezin in theorie hadden kunnen werken). Van een persoon wordt gezegd dat hij een risico op armoede loopt, wanneer hij of zij een inkomen ontvangt lager dan 60% van het mediaan inkomen. Deze indicator houdt dus rekening met de koopkracht van de gezinnen: het beschikbaar inkomen moet minstens voldoende zijn om tegemoet te komen aan de essentiële behoeften. Materiële deprivatie wijst op een langdurige toestand van economische moeilijkheden die wordt gedefinieerd als het gedwongen onvermogen om de volgende uitgaven te kunnen dekken (in plaats van er voor te kiezen om deze uitgaven niet te dekken): onvoorziene uitgaven; een week vakantie per jaar buitenshuis; om de twee dagen een maaltijd met vlees, gevogelte of vis; de aangepaste verwarming van de woning; de aankoop van duurzame consumptiegoederen, zoals een wasmachine, een kleuren-tv, een telefoon of een auto; onbetaalde facturen (hypotheeklening of huur, facturen voor elektriciteit/water/gas, leningen op afbetaling of andere leningen).

Risico op armoede of sociale uitsluiting bij -18-jarigen¹⁰

Een kind leeft in armoede wanneer het beschikbare inkomen en de beschikbare middelen niet volstaan voor zijn opvoeding, waardoor het niet kan beschikken over een levensniveau dat als aanvaardbaar wordt gezien in de maatschappij waarin het leeft en dat voldoende is om zijn emotioneel en fysiek welzijn of zijn ontwikkeling te garanderen. Omwille van de armoede, kunnen dit kind en zijn gezin op verschillende manieren achtergesteld zijn: laag inkomen, ongezonde woning en leefomgeving, onaangepaste gezondheidszorgen; dit kind wordt vaak uitgesloten van sociale, sportieve, recreatieve en culturele activiteiten die de norm zijn bij de andere kinderen. Zijn toegang tot fundamentele rechten kan beperkt zijn, het krijgt mogelijk te maken met discriminatie en stigmatisering en zijn stem wordt misschien niet gehoord.

Functioneel en digitaal analfabetisme¹¹

Niet kunnen lezen of schrijven, ook niet een eenvoudig en kort feitelijk verslagje over dingen uit het dagelijkse leven. Terwijl de informatietechnologieën dag na dag nadrukkelijker aanwezig zijn in de samenleving, verloopt de verspreiding van deze innovatie onder de bevolking niet gelijkmatig. Een deel van de burgers blijft verstoken van deze informatietechnologieën en van de informatie en de diensten die deze technologieën aanbieden¹².

⁸ <http://www.indicators.be/fr/indicator/endettement-des-menages?detail=>

⁹ [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_\(AROE\)](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_(AROE))

¹⁰ http://www.mi-is.be/sites/default/files/doc/nationaal_kinderarmoedebestrijdingsplan_fr.pdf

¹¹ http://www.luttepauvrete.be/chiffres_analphabetisme.htm

¹² <http://www.mi-is.be/sites/default/files/doc/napdigitalekloofnl.pdf>

4.2 Gelijke kansen en sociale cohesie

4.2.1 Uitleg van het thema

Het is van belang om de toepassing te evalueren van het principe van de niet-discriminatie, de gelijke behandeling en de gelijkheid van kansen met name wat betreft toegang tot goederen en diensten, werkgelegenheid, informatie in het bijzonder voor bepaalde specifieke doelgroepen zoals de kwetsbare bevolkingsgroepen, kinderen, ouderen of mindervaliden en minderheden.

Sociale cohesie is het vermogen van een maatschappij om te zorgen voor het welzijn van al haar leden, door ongelijkheden te beperken en marginalisering te vermijden¹³.

4.2.2 Definite van de trefwoorden

Niet-discriminatie¹⁴

Gelijke rechten zijn een basisprincipe en vormen het doel van de anti-discriminatie wetten. Er is sprake van discriminatie als het verschil in behandeling van verschillende personen niet objectief en redelijk te rechtvaardigen is en gebaseerd wordt op geslacht, ras, kleur, afkomst, nationaliteit, etnische afkomst, seksuele geaardheid, een handicap, religieuze of politieke overtuiging, gezondheid, enz.

Effectiviteit van burgerlijke, politieke en sociale rechten

De "toegang tot fundamentele burgerlijke, politieke en maatschappelijke rechten" heeft tot doel de toepassing te evalueren van de bestaande of van kracht zijnde fundamentele rechten die de garantie bieden op een volwaardige deelname aan het maatschappelijke leven. Dit maatschappelijke leven is het geheel van alle maatschappelijke diensten, uitrustingen, structuren, ruimtes enzovoort die bestemd zijn voor elke burger.

- Onder burgerlijke rechten, wordt verstaan: de mogelijkheid om in het huwelijk te treden, samen te wonen, te scheiden, kinderen te hebben of te adopteren, en te genieten van patiënten- en gebruikersrechten.
- De politieke rechten omvatten het stemrecht, de volwaardige deelname aan politieke groepen en belangengroeperingen, alsook aan de democratische besluitvorming, zoals de raadgevende comités, het bekleden van een politiek mandaat, lidmaatschap van syndicaten, van organisaties die de belangen van de consument verdedigen en van politieke partijen.
- De sociale rechten: « les droits qui incombent au citoyen, qu'il ne peut faire valoir que dans sa relation avec d'autres individus en tant que membre d'un groupe et qui ne peuvent être réalisés que si la communauté publique fournit des prestations en vue de garantir le cadre de vie du citoyen. Les droits sociaux sont un complément indispensable aux libertés vu que ces dernières ne peuvent être exercées sans un minimum de protection sociale. Contrairement aux libertés individuelles, ce n'est pas la liberté par rapport à l'État mais bien la liberté avec l'aide de l'État. Il s'agit donc de droits fondamentaux qui sont considérés comme des droits à des prestations ou à une participation. » Het beleid van een overheid én het concurrentievermogen van bedrijven winnen allebei aan kwaliteit, indien met de mening van zo veel mogelijk mensen rekening wordt gehouden en beslissingen niet louter door een kleine groep van ingewijden of experts worden genomen. Sociale rechten behelzen onder meer de toegang tot democratische basisdienstverlening (bv minimumvoorzieningen inzake water, energie en telefonie, het aandeel huishoudens dat over een internetverbinding beschikt, enz).

¹³ Conseil de l'Europe, http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/default_FR.asp?

¹⁴ http://www.werk.belgie.be/detailA_Z.aspx?id=30448

Loonkloof¹⁵

Het niveau van inkomensongelijkheid van een land is een indicatie van de sociale cohesie van dat land, dat wil zeggen de mate waarin de samenleving in staat is het welzijn van iedereen te garanderen, verschillen te beperken en marginalisatie te vermijden.

¹⁵ <http://www.indicators.be/nl/indicator/inkomensongelijkheid?detail=#relevantie>

4.3 Gelijkheid van vrouwen en mannen

4.3.1 Verklaring van de diepgaande analyse

De doelstelling is de auteurs van regelgeving te helpen een **duidelijk beeld te ontwikkelen van de impact van hun voorstellen op de respectieve situatie van vrouwen en mannen**, rekening houdend met de politieke doelstelling betreffende de versterking van de gelijkheid van vrouwen en mannen.

Eerste fase – Analyse van de situatie

De **vragen 1, 2 en 3** hebben als doel meer te weten te komen over de respectieve situatie van de vrouwen en mannen waarop de regelgeving betrekking heeft. Het is nodig hiervoor beroep te doen op naar geslacht uitgesplitste statistieken¹⁶.

Tweede fase – Evaluatie van de impact van het ontwerp

Op basis van de antwoorden op deze drie eerste vragen, kan via **vraag 4** de impact van het ontwerp op de gelijkheid van vrouwen en mannen worden geanalyseerd.

Derde fase – Compenserende maatregelen

Vraag 5 heeft als doel de aandacht te vestigen op de eventuele compenserende maatregelen in geval van een negatieve impact op de gelijkheid.

4.3.2 De vragen

Vraag 1. Op welke personen heeft het ontwerp (rechtstreeks of onrechtstreeks) een impact en wat is de naar geslacht uitgesplitste samenstelling van deze groep(en) van personen?

Vraag 1 heeft voornamelijk als doel te weten op wie het ontwerp van reglementering rechtstreeks betrekking heeft en te weten wat de naar geslacht uitgesplitste samenstelling is van deze groep(en) van personen.

Voorbeelden

- Een ontwerp over de prijs van dienstencheques zal rechtstreeks betrekking hebben op de gebruikers van de dienstencheques.
- Een ontwerp dat voor de begunstigden van een leefloon een vrijstelling introduceert in de berekening van hun middelen zal rechtstreeks betrekking hebben op de deze begunstigden.
- Een ontwerp dat een werkbonus toekent aan loontrekkers met een laag salaris zal rechtstreeks betrekking hebben op deze groep van loontrekkers.
- Een ontwerp dat interim werk omkadert zal rechtstreeks betrekking hebben op tijdelijke werknemers.

Het is ook mogelijk dat een ontwerp onrechtstreeks betrekking heeft op andere personen.

Voorbeeld

Een ontwerp over de prijs van dienstencheques kan onrechtstreeks betrekking hebben op de werknemers tewerkgesteld in het kader van dienstencheques.

Als het ontwerp betrekking heeft op ondernemingen of de non-profit, zal het zeer waarschijnlijk onrechtstreeks betrekking hebben op personen die te maken hebben met deze ondernemingen of de non-profitsector (werknemers, klanten, consumenten, omwonenden, ...). Het is ook nodig de naar geslacht uitgesplitste samenstelling van deze groep(en) van personen weer te geven.

¹⁶ Ter herinnering, alle federale overheidsdiensten zijn door artikel 4 van de 'wet *gender mainstreaming*' van 12 januari 2007 verplicht de **statistieken** die ze produceren, verzamelen en bestellen naar geslacht uit te splitsen en eventueel genderindicatoren op te stellen.

Indien het ontwerp naar alle waarschijnlijkheid slechts een zeer kleine en onrechtstreekse impact heeft op personen, moet dit uitgelegd worden.

Voorbeeld

Hoewel het om een zeer mannelijke sector gaat, zal een ontwerp van regelgeving tot wijziging van de 'meetbrief' (een document met de voornaamste karakteristieken van vaartuigen: naam, type, lengte, inhoud, ...) waarschijnlijk maar een extreem kleine en onrechtstreekse impact hebben op personen, en meer in het bijzonder op de respectieve situatie van vrouwen en mannen.

Vraag 2. Identificeer de eventuele verschillen in de respectieve situatie van vrouwen en mannen binnen de materie waarop het ontwerp van reglementering betrekking heeft.

Er bestaan verschillen tussen de situatie van vrouwen en mannen in een groot aantal domeinen:

Economie	horizontale-verticale segregatie in de werkgelegenheid, arbeidsregeling, type contract, bezoldigde-onbezoldigde arbeid, consumptiegedrag, ondernemerschap, armoederisico, ...
Privéleven	verdeling van de huishoudelijke taken, inkomen, kinderopvang, partnergeweld, ...
Gezondheid	levensverwachting, levensverwachting in goede gezondheid, ziektebeelden, chronische aandoeningen, psychische problemen, zelfmoord, ...
Mobiliteit	gebruik van privé en openbaar vervoer, type traject, ...
Justitie	voogdij over de kinderen, type gepleegde misdrijven, opsluitingen, ...
Veiligheid	vaak bezochte plaatsen, types gepleegd/ondergaan geweld, type verkeersongevallen ondergaan/veroorzaakt, ...
Politiek	politieke vertegenwoordiging en engagement, uitgeoefende verantwoordelijkheden, ...
Onderwijs	gevolgde studies, schoolresultaten, behaalde diploma's, ...
Overheidsadministratie	functies, verantwoordelijkheden binnen de administratie, ...
Maatschappelijk middenveld	plaats in verenigingen, de academische wereld, de media, ...

Als het ontwerp betrekking heeft op personen, moet geïdentificeerd worden wat de binnen de materie waarop het ontwerp van reglementering betrekking heeft voornaamste verschillen zijn die bestaan tussen de respectieve situatie van de vrouwen en mannen.

Voorbeelden

- Een ontwerp dat bedoeld is om het aantal langdurig werklozen te verminderen vereist inzicht in de respectieve situatie van vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt en meer in het bijzonder inzake werkloosheid en langdurige werkloosheid.
- Een ontwerp dat de toegang tot het leefloon wil beperken, vereist dat men de respectieve situatie kent van vrouwen en mannen betreffende armoede en meer in het bijzonder met betrekking tot het leefloon.
- Een ontwerp gericht op de herziening van het niveau van de terugbetaling van een reeks medicijnen vereist dat men de respectieve situatie kent van vrouwen en mannen met betrekking tot gezondheid, de toegang tot verzorging en het gebruik van medicijnen.
- Een ontwerp dat de economische activiteit wil stimuleren door het verlagen van de sociale lasten van KMO's die werkgelegenheid creëren, vereist dat men een beeld heeft van de respectieve

situatie van vrouwen en mannen in de economische sectoren waarin de KMO's actief zijn en in de opleidingen die verband houden met deze sectoren.

In bepaalde gevallen vereist een ontwerp dat men de respectieve situatie van vrouwen en mannen in verschillende domeinen kent.

Voorbeeld

Voor een ontwerp over het opdrijven van de menselijke middelen om de veiligheid in de stations te verbeteren zal het bijvoorbeeld nodig zijn naar geslacht uitgesplitste gegevens inzake treinvervoer (wie gebruikt de trein en hoe) te kruisen met naar geslacht uitgesplitste gegevens over onveiligheid (wie is het slachtoffer van welk type onveiligheid).

Vraag 3. Beperken bepaalde van deze verschillen de toegang tot bestaansmiddelen of de uitoefening van de fundamentele rechten van vrouwen of mannen (problematische verschillen)?

Indien verschillen tussen de respectieve situatie van de vrouwen en mannen aan het licht gebracht zijn, bestaat de volgende fase erin te **bepalen of bepaalde van deze verschillen een probleem vormen op het vlak van de gelijkheid tussen vrouwen en mannen.**

*Een verschil tussen vrouwen en mannen wordt als problematisch beschouwd op het vlak van de gelijkheid tussen vrouwen en mannen als het de **toegang tot bestaansmiddelen** (inkomen, werk, verantwoordelijkheden, gezondheid/welzijn, veiligheid, kennis, mobiliteit, ...) of de **uitoefening van de fundamentele rechten** (burgerlijke, sociale en politieke rechten) van vrouwen en mannen beperkt op grond van het geslacht of de daaraan verbonden rollen (gender).*

De toegang tot bestaansmiddelen en de uitoefening van de fundamentele rechten zijn dus de **twee criteria** op basis waarvan een verschil kan worden geïdentificeerd als problematisch op het vlak van de gelijkheid van vrouwen en mannen.

A. De toegang tot bestaansmiddelen¹⁷

De toegang tot bestaansmiddelen is het voornaamste criterium om de problematische verschillen op het vlak van de gelijkheid tussen vrouwen en mannen te kunnen identificeren. Men zou ervan kunnen uitgaan dat de toegang tot bestaansmiddelen grotendeels afhangt van individuele keuzes. Als men de voornaamste verschillen tussen vrouwen en mannen bekijkt, wordt men er echt snel van bewust dat hun respectieve toegang tot een groot aantal bestaansmiddelen nog steeds sterk beïnvloed wordt door de druk die verband houdt met de traditionele rollen en dat de toegang van vrouwen tot bestaansmiddelen vaak beperkter is dan die van mannen. Zie punt 5.2 voor meer details (bijlage).

Toegang tot inkomen	Toegang tot arbeid	Toegang tot welzijn via de combinatie van werk en privéleven	Toegang tot verantwoordelijkheden
Toegang tot gezondheid en welzijn	Toegang tot veiligheid	Toegang tot kennis en opleiding	Toegang tot mobiliteit en infrastructuren

B. De uitoefening van de fundamentele rechten

De gelijkheid tussen vrouwen en mannen werd in 2002 opgenomen in de Grondwet. Bovendien heeft België meerdere VN-verdragen¹⁸ geratificeerd die de gelijke rechten voor vrouwen en mannen bekrachtigen. Op

¹⁷ Onder bestaansmiddelen wordt hier verstaan het geheel van de door de maatschappij gevaloriseerde middelen die noodzakelijk zijn om er in goede omstandigheden in te kunnen leven (inkomen, werk, gezondheid/welzijn, verantwoordelijkheden, veiligheid, kennis, mobiliteit, ...).

¹⁸ Het verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (CEDAW), het Internationaal Pact inzake de burgerlijke en politieke rechten en het Internationaal Pact inzake economische, sociale en culturele rechten.

Europees niveau gaat het Handvest van de Grondrecht van de Europese Unie nog verder en bepaalt dat: *“De gelijkheid van vrouwen en mannen moet worden gewaarborgd op alle gebieden, met inbegrip van werkgelegenheid, beroep en beloning.”*

De **burgerlijke rechten** groeperen het geheel van rechtsregels die de relaties tussen privépersonen regelen: het recht om te trouwen, te scheiden, te adopteren, het ouderlijk gezag uit te oefenen, eigenaar te worden, ...

De **politieke rechten** omvatten het geheel van individuele vrijheden die noodzakelijk zijn voor de werking van een democratie: het stemrecht, het recht op verkiesbaarheid, vrije meningsuiting, samenkomst, vereniging, ...

De **sociale rechten** impliceren dat de Staat de noodzakelijke voorwaarden creëert voor de uitoefening ervan: het recht op arbeid, goede arbeidsomstandigheden, sociale zekerheid, gezondheid, onderwijs, ...

In het verleden waren sommige handelingen niet toegelaten voor vrouwen:

- In België konden vrouwen pas in 1948 stemmen bij alle verkiezingen.
- Tot 1976 mocht een gehuwde vrouw niet over een bankrekening op haar naam beschikken.
- Tot 1975 waren er geen vrouwen in het leger en ze konden pas toetreden tot de Rijkswacht in 1981.
- Tot de jaren '90 kon een gehuwde vrouw de belastingaangifte van het huishouden niet ondertekenen, zelf indien haar eigen inkomen erin werd vermeld.

In een aantal gevallen kunnen de uitoefening van de sociale rechten en de toegang tot de bestaansmiddelen gelijktijdige gemobiliseerd worden om een problematisch verschil te identificeren.

Voorbeeld

De verschillen tussen vrouwen en mannen inzake loopbaanduur of de sector van activiteit kunnen de toegang tot sociale rechten beperken en dus de toegang tot inkomen of gezondheid.

Meer in het algemeen kan het statuut van vrouwen en mannen (vluchteling, werknemer, verkozene, uitkeringstrekker, ...) gevolgen hebben op de uitoefening van hun fundamentele rechten of op hun mogelijkheid om bepaalde daden te stellen (huwelijk, scheiding, adoptie, ...).

Samengevat, om vraag 1.2 te beantwoorden moet men dus weten of de verschillen tussen de vrouwen en mannen waarop het ontwerp betrekking heeft de toegang van mannen of vrouwen tot bepaalde bestaansmiddelen en/of de uitoefening van de fundamentele rechten van vrouwen of mannen beperken en dus een obstakel vormen voor de verwezenlijking van de gelijkheid van vrouwen en mannen.

Vraag 4. Identificeer de positieve en negatieve impact van het ontwerp op de gelijkheid van vrouwen en mannen, rekening houdend met de voorgaande antwoorden.

De antwoorden op de vragen 1, 2 en 3 maken het mogelijk om de noodzakelijke informatie te verzamelen die nodig is voor het identificeren van de positieve en negatieve impact van het ontwerp van regelgeving op de gelijkheid tussen vrouwen en mannen.

Als het ontwerp bijdraagt tot het verminderen van één of meer problematische verschillen die geïdentificeerd werden, dan is de impact op de gelijkheid tussen vrouwen en mannen positief.

Als het ontwerp één of meer problematische verschillen die geïdentificeerd werden zou kunnen versterken, dan is de impact van het ontwerp op de gelijkheid tussen vrouwen en mannen negatief.

Als het ontwerp, één of meer problematische verschillen die geïdentificeerd werden zou kunnen creëren, dan is de impact van het ontwerp op de gelijkheid tussen vrouwen en mannen negatief.

Tot slot wordt de impact van het ontwerp van regelgeving op de gelijkheid tussen vrouwen en mannen als neutraal beschouwd als het geen invloed heeft op de respectieve situatie van vrouwen en mannen.

Verduidelijking: een maatregel die het beperken van de toegang tot de bestaansmiddelen of de uitoefening van de fundamentele rechten van het geslacht dat er het beste voor staat als voornaamste gevolg zou hebben, kan niet als gelijkheidsversterkend worden beschouwd. De doelstelling van de gelijkheid van vrouwen en

mannen mag immers niet bestaan uit een nivellering naar beneden van de toegang tot bestaansmiddelen of de uitoefening van rechten.

Voorbeeld

Het stoppen met de indexering van de hoogste lonen, zou waarschijnlijk meer mannen dan vrouwen treffen en dus vooral de toegang tot inkomen van de eersten beperken. Dit kan op zich echter niet als gelijkheidsversterkend worden beschouwd.

Vraag 5. Welke maatregelen worden genomen om de negatieve impact te verlichten/compenseren?

De aanpak van *gender mainstreaming* die op federaal niveau werd ingevoerd door de wet van 12 januari 2007 is gericht op de integratie van de genderdimensie, dit wil zeggen rekening houden met de bestaande verschillen tussen vrouwen en mannen in de inhoud van de beleidslijnen.

Indien er in het kader van deze impactanalyse een negatieve impact op de gelijkheid tussen vrouwen en mannen wordt vastgesteld, dan moet in principe het ontwerp van regelgeving aangepast worden om deze impact zoveel mogelijk te beperken.

4.4 Gezondheid

4.4.1 Uitleg van het thema

De meest bekende definitie van gezondheid werd beschreven door de World Health Organization (WHO) in 1946: "Gezondheid is een toestand van volledig lichamelijk, geestelijk en sociaal welzijn en niet slechts de afwezigheid van ziekte of gebrek."

De gezondheid van een bevolking is niet alleen afhankelijk van de doeltreffendheid van het gezondheidssysteem en de geboden gezondheidszorg maar wordt voornamelijk bepaald door determinanten die buiten het domein van de gezondheidszorg liggen.

Men kan stellen dat de gezondheid bepaald wordt door vier groepen factoren: agressoren (geweld, vocht, milieuvervuiling, bacteriën, stress, ...) beschermende factoren (vaccinaties, evenwichtige voeding, goede woonst, aangepaste kledij, ...) gezondheid genererende factoren (beweging, sport, sociale ondersteuning, contact met de natuur, zich nuttig voelen in de maatschappij, ... en herstellende factoren (curatieve zorgen, preventieve zorgen, ...).

Het sociaal statuut is één van de belangrijkste factoren die de gezondheid beïnvloeden. Hoe lager iemand zich situeert op de sociale ladder, hoe meer blootstelling aan agressoren, hoe hoger iemand zich situeert op de sociale ladder, hoe meer blootstelling aan beschermende factoren. Ook de beschermende factoren zijn van mindere kwaliteit als men laag op de sociale ladder staat.

Een "Health in all policies" strategie is noodzakelijk om de gezondheid van de bevolking te verhogen en te komen tot een vermindering van de bestaande gezondheidsongelijkheden.

Zo bijvoorbeeld kan het verminderen van ongelijkheden in een bepaald beleidsdomein leiden tot een mindering van de bestaande gezondheidsongelijkheden en het verhogen van gezondheid op populatieniveau.

Acties, dewelke een positieve effect hebben op kinderarmoede leiden automatisch tot een positief effect op gezondheid bij deze kinderen. Beleid dat de re-integratie van werklozen op de arbeidsmarkt tewerkstelt, leidt ook tot een verhoging van de gezondheid. Beleid dat waardig werk bewerkstelt heeft ook een positieve impact op de gezondheid. Ook beleid dat maakt dat personen gezonde keuzes maken en als gevolg meer bewegen, meer gezonde voeding eten, minder roken en minder alcohol gebruik leidt automatisch tot een betere gezondheid en tot een daling van het aantal chronische ziektes. Voorbeelden van zulk beleid zijn o.a. het ontmoedigen van auto's, het voorzien van aangename en toegankelijke sportinfrastructuur voor iedereen, zorgen voor een veilige omgeving, het voorzien van aangename groene ruimtes, een urbanisatiebeleid voeren dat aanzet tot beweging, gezonde voeding promoten en toegankelijk maken voor iedereen, betaalbaar en gezonde woningen enz.

De gezondheid van een bevolking kan men meten op basis van de globale gezondheidstoestand. De globale gezondheidstoestand kan omschrijven worden aan de hand van verschillende indicatoren met name de levensverwachting; de levensverwachting in goede gezondheid, de ervaren gezondheidstoestand door middel van zelfevaluatie of ook wel de perceptie van de gezondheid genoemd, het sterftepercentage de kindersterfte, de prevalentie van de meest voorkomende chronische ziektes etc.... Deze indicatoren kunnen worden beschouwd als algemene en ultieme resultaten van de interventies inzake gezondheidssysteem / gezondheids promotie, naast alle andere determinanten van de gezondheid.

4.4.2 Definite van de trefwoorden

Toegang tot kwaliteitsvolle gezondheidszorg

Toegankelijkheid wordt gedefinieerd als de mate waarin patiënten gemakkelijk toegang hebben tot de gezondheidsdiensten in termen van fysieke toegang (geografische verspreiding), kosten, tijd, en

beschikbaarheid van gekwalificeerd personeel.⁴ De toegankelijkheid van een gezondheidssysteem is een noodzakelijke voorwaarde voor een kwaliteitsvol en efficiënt gezondheidssysteem. (KCE rapport 196A)

De kwaliteit van de gezondheidszorg wordt getoetst aan de hand van 5 subdimensies:

- (1) Doeltreffendheid: de mate waarin de gewenste uitkomsten worden bekomen, op voorwaarde van een juist aanbod van evidence-based gezondheidsdiensten voor al wie er baat bij heeft, maar niet voor diegenen die er geen baat bij zouden hebben";
- (2) Aangepastheid: in welke mate biedt de verleende gezondheidszorg een antwoord aan de medische noden, rekening houdend met de beste bestaande evidentie?
- (3) Veiligheid: de mate waarin het systeem de patiënt geen schade berokkent;
- (4) Patiëntgerichtheid: zorgverlening die respect toont en ontvankelijk is voor de voorkeuren, noden en waarden van de individuele patiënt, en ervoor zorgt dat alle klinische beslissingen worden geleid door de waarden van de patiënt;
- (5) Continuïteit: Continuïteit van zorg is een concept dat verschillende dimensies omvat, zoals de continuïteit in informatie tussen de zorgverleners, de planning van contacten met de verschillende zorgverleners, het relationele aspect van de contacten tussen patiënt en huisarts of de coördinatie tussen de zorg verlenende instanties of organisaties. (KCE rapport 196A)

Efficiëntie van het aanbod

Efficiëntie wordt gedefinieerd als "de mate waarin de juiste hoeveelheid middelen (d.w.z. geld, tijd en personeel, input genoemd) ingezet wordt voor het systeem (macroniveau) en ervoor gezorgd wordt dat deze middelen worden gebruikt om een zo groot mogelijke winst of een zo goed mogelijk resultaat te behalen (output genoemd). (KCE rapport 196A)

Levensverwachting in goede gezondheid

Het aantal resterende jaren vanaf een bepaalde leeftijd zonder activiteit beperkingen. De perceptie van het gezondheidsniveau of de ervaren gezondheid wordt uitgedrukt als het percentage in goede of zeer goede gezondheid

Behandelingen van de chronische ziekten

Een chronische ziekte is een ziekte die lange tijd voortduurt. Chronische aandoeningen kunnen over het algemeen niet door vaccins worden verhinderd of door medicijnen worden genezen. Evenmin verdwijnen zij automatisch. De vier voornaamste chronische ziektes zijn cardiovasculaire aandoeningen (hart- en bloedvatenziekten, kanker, diabetes en chronisch ademhalingsziekten en de gemeenschappelijke determinanten zijn tabak, alcohol, voeding en beweging.

Gezondheidsdeterminanten

Gezondheid beïnvloedende factoren. Par exemple: le niveau socio-économique, les effets des dégradations environnementales (dont les changements climatiques¹⁹, la perte de biodiversité²⁰, ...).

Levenskwaliteit

De kwaliteit van leven kan worden gedefinieerd als een multidimensioneel concept bestaande uit verschillende gezondheidsaspecten dat rekening houdt met de mogelijkheid om te functioneren en te genieten van de alledaagse activiteiten en daarbij zich goed voelen.

¹⁹ Les changements climatiques ont des incidences à la fois directes et indirectes sur la santé humaine: vagues de chaleur, augmentation des températures, augmentation de la concentration d'ozone, ... En outre, les mesures prises afin d'atténuer le réchauffement mondial, en diminuant les émissions de gaz à effet de serre, ont également une incidence importante en termes de santé (limitation du réchauffement, co-bénéfices notamment en matière sanitaire comme la limitation des émissions de polluants atmosphériques néfastes pour la santé permettant d'améliorer la qualité de l'air et ainsi de réduire les maladies cardiaques et respiratoires).

²⁰ Les [interactions entre biodiversité et santé publique](#) sont multiples.

Voorbeelden van vragen die men zich moet stellen voor de evaluatie van deze aspecten (onvolledige lijst):

- Heeft het ontwerp van regelgeving een (directe of indirecte) invloed op één van de gezondheidsdeterminanten zoals de toegankelijkheid en betaalbaarheid van gezonde voeding, het gebruik van tabak, het gebruik van alcohol, de fysieke activiteit, de mate van sociale cohesie, het milieu, etc...?
- Heeft het ontwerp van regelgeving invloed op het keuzegedrag van personen? Verhoogt het ontwerp van regelgeving de mogelijk tot gezonde keuzes? Zet het aan tot meer beweging, maakt het ontwerp gezonde voeding toegankelijker, ontmoedigt het ontwerp de tabak- en alcoholconsumptie.
- Heeft het ontwerp van regelgeving een invloed op andere gezondheid bevorderende factoren zoals de sociale cohesie, de werkgelegenheid etc...
- Leidt het ontwerp van regelgeving tot een meer rechtvaardig beleid?
- Enkele voorbeelden: Een rechtvaardige fiscaliteit leidt tot minder gezondheidsongelijkheden. Het afschaffen van de loonindex heeft als gevolg hebben dat de bestaande gezondheidsongelijkheden worden vergroot. Een beleid dat de ongelijkheden tussen mannen en vrouwen reduceert zal ook de bestaande gezondheidsongelijkheden tussen mannen en vrouwen verkleinen.
- Heeft het ontwerp van regelgeving een invloed op het gedrag van kwetsbare groepen? Zoja, welke kwetsbare groepen en welk gedrag? In welke zal de wijziging in dat gedrag direct of indirect (via de gezondheidsdeterminanten) een invloed hebben op de gezondheid/gezondheidsongelijkheid? Zal het maken van gezonde keuzes bij deze kwetsbare groep worden ontmoedigd.

4.5 Werkgelegenheid

4.5.1 Uitleg van het thema

“Een baan maakt het mogelijk om deel te nemen aan de productieactiviteiten en in ruil daarvoor een beroepsinkomen te ontvangen. Met dat inkomen kunnen goederen en diensten worden geconsumeerd die beantwoorden aan bepaalde behoeften. Tewerkstelling bevordert aldus de sociale integratie door de gelegenheid te bieden tot een groep te behoren, zich nuttig te voelen binnen de samenleving en tegelijkertijd deel te nemen aan de consumptie van goederen en diensten. Daarom speelt de doelstelling van volledige werkgelegenheid, die op internationaal niveau werd erkend tijdens de Wereldtop over sociale ontwikkeling in 1995, een essentiële rol op het vlak van duurzame ontwikkeling.

Om bij te dragen tot een duurzame ontwikkeling moet het evenwel om waardig werk gaan. Waardig werk “vat samen wat mensen van het werk verwachten. Dat omvat diverse elementen:

- de mogelijkheid om een productief en behoorlijk verloond werk uit te oefenen;
- veiligheid op het werk en sociale bescherming voor het gezin;
- betere vooruitzichten op het vlak van persoonlijke ontwikkeling en sociale integratie;
- vrijheid om hun bezorgdheid uit te drukken, zich te organiseren en deel te nemen aan de besluitvorming die hun leven beïnvloedt

Waardige jobs “spelen een fundamentele rol in de strijd tegen armoede en vormen een middel om te komen tot een duurzame ontwikkeling die steunt op billijkheid en sociale insluiting” (ILO, 2008; vertaling FPB)²¹.”

4.5.2 Definite van de trefwoorden

Toegang tot arbeidsmarkt²²

De arbeidsmarkt is het “institutioneel stelsel” waarbinnen vraag en aanbod naar inzake arbeid mekaar ontmoeten. Het arbeidsaanbod gaat uit van de werknemers terwijl de vraag naar arbeid een zaak is van de ondernemingen.

Kwaliteitsvolle banen

Bij de beoordeling van de kwaliteit van de arbeid kunnen volgende items in aanmerking genomen worden: het welzijn op het werk ; de verzoening tussen privé-leven en beroepsleven, flexibiliteit van de arbeidstijd in functie van meer levenskwaliteit; arbeidszekerheid; aanpassen van de lonen aan de welvaartsevolutie; garanties voor een wettelijke bescherming voor alle jobs; het verbeteren van inhoudelijke kwaliteit of zinvolheid van jobs; meer vormingsmogelijkheden op de werkvloer²³.

Werkloosheid

“De werkloosheidsgraad is de verhouding tussen het aantal werklozen en de beroepsbevolking, uitgedrukt in procent. Of iemand werkloos is, kan worden nagegaan op basis van enquêtegegevens en op basis van administratieve gegevens.”²⁴. “De werkgelegenheidsgraad is het aandeel van de werkende beroepsbevolking in de bevolking op arbeidsleeftijd. Hij wordt berekend voor een bepaalde leeftijdscategorie van de bevolking. In het kader van de in 2010 goedgekeurde Europa 2020-strategie is die leeftijdscategorie 20-64-jaar. Voordien werd in het kader van de in 2000 aangenomen Lissabon-strategie de leeftijdscategorie 15-64 jaar gebruikt.”²⁵

²¹ <http://www.indicators.be/nl/indicator/werkgelegenheid-werkgelegenheidsgraad?detail=#relevantie>

²² <http://www.werk.belgie.be/defaultTab.aspx?id=738>

²³ <http://www.werk.belgie.be/moduleDefault.aspx?id=23800>

²⁴ <http://www.indicators.be/nl/indicator/werkloosheid-werkloosheidsgraad?detail=#toelichting>

²⁵ <http://www.indicators.be/nl/indicator/werkgelegenheid-werkgelegenheidsgraad?detail=#toelichting>

Zwartwerk²⁶

Illegale arbeid of "zwartwerk" is een verschijnsel dat iedereen aanbelangt. Het brengt de financiering van het socialezekerheidsstelsel in gevaar en scheidt een deloyale concurrentie ten overstaan van de werkgevers die de regelgeving naleven. Werknemers die in het zwart tewerkgesteld worden, genieten vaak geen enkele vorm van bescherming. In een niet onbelangrijk aantal gevallen gaat dit soort tewerkstelling zelfs gepaard met één of andere vorm van mensenhandel in de ruime zin van het woord. Dit verschijnsel is des te meer verontrustend wanneer men weet dat illegale arbeid tussen 10 en 20 % van het bruto binnenlands product uitmaakt.

Arbeids- en ontslagomstandigheden

Zie 'welzijn op het werk'

Welzijn op het werk²⁷

Welzijn op het werk definieert men als het geheel van factoren met betrekking tot de arbeidsvoorwaarden waarin het werk wordt uitgevoerd: veiligheid op het werk, bescherming van de gezondheid van de werknemer, psychosociale belasting veroorzaakt door het werk, ergonomie, arbeidshygiëne, verfraaiing van de werkplaatsen.

Arbeidsongeval²⁸

Elk ongeval dat een werknemer tijdens en door het feit van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst overkomt, en dat een letsel veroorzaakt. Wordt eveneens als een arbeidsongeval aanzien, het ongeval dat zich voordoet op de weg van en naar het werk (= het normale traject van en naar de plaats van het werk).

Beroepziekten²⁹

Toutes les maladies que l'on peut contracter au travail ne sont pas nécessairement des maladies professionnelles. Les maladies professionnelles sont des maladies causées de façon directe et déterminante par l'exercice d'une profession. Il n'est pas évident de définir une maladie professionnelle. Il y a une liste officielle, qui énumère un certain nombre de maladies, mais il est également possible de faire reconnaître comme une maladie professionnelle une maladie qui n'est pas sur cette liste.

Evenwicht privé- en beroepsleven³⁰

Erop toezien dat de arbeidsvoorwaarden in het bijzonder met betrekking tot de arbeidstijd en de ondersteunende diensten het mogelijk maken om een geschikt evenwicht te vinden tussen beroeps- en privé-leven.

Mogelijkheden tot beroepsopleiding³¹

Problemen om werk te vinden zijn vaak het gevolg van een gebrek aan opleiding. Er bestaan drie soorten opleidingen die de integratie in de arbeidsmarkt kunnen bevorderen:

- Opleidingen om nieuwe vaardigheden te verwerven: vreemde talen, management, informatica, secretariaat, technische vaardigheden, verkoopstechnieken.
- Opleidingen gericht op persoonlijke ontwikkeling: een publiek leren toespreken of een training in werk zoeken.
- Kwalificerende opleidingen, die het mogelijk maken een nieuw beroep uit te oefenen.

²⁶ http://www.werk.belgie.be/detailA_Z.aspx?id=932

²⁷ http://www.werk.belgie.be/welzijn_op_het_werk.aspx

²⁸ <http://www.werk.belgie.be/defaultTab.aspx?id=644>

²⁹ <http://www.fmp-fbz.fgov.be/web/content.php?lang=fr&target=citizen#/about-occupational-diseases>

³⁰ <http://www.werk.belgie.be/moduleDefault.aspx?id=23800#AutoAncher6>

³¹ http://www.belgium.be/nl/werk/werk_zoeken/arbeidsmarkt/beroepsopleiding/

Collectieve arbeidsverhoudingen³²

Het sociaal overleg of de collectieve arbeidsbetrekkingen tussen werkgevers en werknemersorganisaties is in België sterk ontwikkeld. Het Belgisch model steunt op het begrip representatieve organisatie en is gestructureerd op verschillende niveaus.

Aan de top van de pyramide situeert zich de [Nationale Arbeidsraad](#), dat een paritair orgaan is met interprofessionele bevoegdheid. De Nationale Arbeidsraad oefent een belangrijke adviesfunctie uit van de sociale partners naar de overheid toe. De Raad sluit ook [collectieve arbeidsovereenkomsten](#) die van kracht zijn op alle werkgevers en werknemers in ons land.

Op het niveau van de bedrijfstakken vormen de [paritaire comités en subcomités](#) het zwaartepunt van het sociaal overleg. De collectieve arbeidsovereenkomsten die hier worden gesloten bestrijken een brede waaier van onderwerpen die tot het domein van de arbeidsverhoudingen behoren.

“De collectieve arbeidsovereenkomst (CAO) is een akkoord dat gesloten wordt tussen één of meer werknemersorganisaties en één of meer werkgeversorganisaties of één of meer werkgevers. In dit akkoord worden individuele en collectieve betrekkingen tussen werkgevers en werknemers in ondernemingen of in een bedrijfstak vastgesteld en worden de rechten en verplichtingen van de contracterende partijen geregeld³³.”

³² http://www.werk.belgie.be/detailA_Z.aspx?id=1168

³³ www.werk.belgie.be

4.6 Consumptie- en productiepatronen

4.6.1 Uitleg van het thema

« Consumptiepatronen zijn de verschillende manieren of gewoonten van de gezinnen en de overheden om een behoefte, uitgedrukt in de vorm van een vraag naar goederen of diensten, te bevredigen¹. De geldende maatschappelijke waarden en de leefpatronen geven vorm aan die vraag en beïnvloeden de dagelijkse consumptiekeuzen. De consumptiepatronen spelen een fundamentele sociale rol omdat ze voor individu-

en een manier zijn om hun levenswijze in de samenleving te definiëren. Ze hebben ook gevolgen voor het milieu (bijvoorbeeld water-, energie- en papierverbruik; afval door consumptie enz.). Productiepatronen zijn de verschillende manieren waarop producenten een productaanbod ontwikkelen en dat op de goederen- en dienstenmarkt brengen om te beantwoorden aan de vraag van de consumenten of die vraag op te wekken. Die productiepatronen spelen een fundamentele sociale rol omdat ze een invloed uitoefenen op de werkgelegenheid, de bezoldigingen, de werktijden, de ruimtelijke ordening enz. Ze hebben ook aanzienlijke gevolgen voor het milieu (bijvoorbeeld uitstoot van vervuilende stoffen, gebruik van hulpbronnen). »³⁴

De kern van het consumptiebeleid en van het beleid met betrekking tot duurzame productie is het vinden van de middelen om tegelijkertijd een oplossing te bieden voor de problemen inzake de economische en maatschappelijke ontwikkeling (hier en elders), zonder daarbij de natuurlijke hulpbronnen en het milieu uit de putten of nog meer te beschadigen. Het komt er dus op aan om te komen tot een juiste overgang tussen de consumptie- en productiewijzen. Enerzijds moeten we de consumptiegewoonten veranderen, waarbij rekening wordt gehouden met de ongelijkheden en de tijd die consumenten nodig hebben om zich aan te passen, waarbij men zich beter rekenschap kan geven van de rechtstreekse impact op de omgeving en de gezondheid en rekening moet worden gehouden met de maatschappelijke en ecologische externe elementen van de consumptie. Anderzijds moet het concurrentievermogen van onze economie worden versterkt (en in het bijzonder van onze bedrijven, ongeacht hun grootte) door die minder afhankelijk te maken van de schommelingen op de grondstoffenmarkten, en door de externe gevolgen te integreren in hun productieprocessen en tijdens de hele levenscyclus van hun product.

4.6.2 Definite van de trefwoorden

Prijsstabiliteit of –voorzienbaarheid

Een economische relevante variabele zijn de prijzen. Prijsstabiliteit is van groot belang voor een langdurige economische ontwikkeling aangezien de voorspelbaarheid van investeringen hiervan afhangt. Deze vraag heeft evenwel geen betrekking op het algemeen prijspeil. Een afzonderlijke maatregel zal zelden een noemenswaardige impact hebben op het algemeen prijspeil. Wel kan het zijn dat de prijzen van bepaalde goederen of diensten zullen wijzigen. Dus deze vraag heeft betrekking op het feit of er bepaalde prijswijzigingen zullen plaatsvinden ten gevolge van de voorgenomen overheidsbeslissing.

Inlichting en bescherming van de consumenten

Op een concurrentiële markt, moeten de verschillende actoren van een economische transactie op een correcte manier worden geïnformeerd over de prijs en de kwaliteit (in de ruime zin) van de uitgewisselde producten (goed of dienst) en over de wetgeving die daarop betrekking heeft. Het betreft de vraag of de voorgestelde beleidsmaatregel de mogelijkheden van consumenten om adequaat geïnformeerd vergroot of belemmert. U moet er tevens de wettelijke bescherming van consumenten onder verstaan tegen oneerlijke praktijken en machtsmisbruik van marktpartijen.

³⁴ Federaal Planbureau, Federaal Rapport Duurzame ontwikkeling 2011, Brussel, 2012, p.77-78.

Doeltreffend gebruik van de hulpbronnen

Om een doeltreffend gebruik van de hulpbronnen te garanderen, kan de economische ontwikkeling zich aanpassen. Bijvoorbeeld circulaire economie, in tegenstelling tot de lineaire economie, probeert de circulaire economie de grondstoffen in het economische systeem te houden en op die manier de afhankelijkheid te beperken van niet-hernieuwbare natuurlijke hulpbronnen. Secundaire grondstoffen (overblijfselen van de productie, afval, ...) worden gebruikt als productiemiddel. Functionele economie is economische organisatie die de uitwisseling van diensten beoogt in plaats van de eigendom van een goed (leveren van een dienst). Zie ook thema natuurlijke hulpbronnen.

Evaluatie en integratie van de externe (ecologische en maatschappelijke) gevolgen tijdens de hele levenscyclus van de producten en diensten

De externe gevolgen hebben betrekking op het geheel van de invloeden (positief of negatief, rechtstreeks of onrechtstreeks) die het economisch subject door zijn aankoop, zijn productie, ... heeft op het welzijn of het gedrag van een ander subject (of groep van subjecten) zonder dat met hem rechtstreeks rekening wordt gehouden tijdens de transactie. In een op de hulpmiddelen toegespitste benadering, heeft de levenscyclus van de producten betrekking op het geheel van de stappen in de transformatie en het gebruik van de producten: van de ontginning van de natuurlijke hulpbronnen tot het storten van de restanten, met daartussen nog de transformatie, het gebruik (en hergebruik), de herstelling, de (gedeeltelijke) recyclage. De wet op de productnormen definieert het begrip **producten** als "*lichamelijke roerende zaken, met inbegrip van stoffen, preparaten, biociden en verpakkingen, doch uitgezonderd afvalstoffen*" (BS, 1999, art. 2, 1°). Het **duurzaam productbeleid** is erop gericht de negatieve milieu- en sociale impact van die producten te verminderen in de loop van hun levenscyclus, dat is vanaf de ontginning van de grondstoffen tot en met het beheer ervan aan het einde van hun levensduur; het wil ook niet-duurzame producten van de markt verwijderen.³⁵."

Beheerpatronen van organisaties

Om duurzame consumptie- of productiewijzen mogelijk te maken, kunnen organisaties hun manier van functioneren aanpassen met het doel, bijvoorbeeld, om hun milieu-impact te verminderen, de meerwaarde van hun bedrijf te verhogen, oog te hebben voor het welzijn van de lokale bevolking enz.

³⁵ Federaal Planbureau Federaal Rapport Duurzame Ontwikkeling 2011, Brussel, 2012, p. 78.

4.7 Economische ontwikkeling

4.7.1 Uitleg van het thema

“De economische productieactiviteiten voegen waarde toe aan bepaalde goederen en diensten (intermediaire consumptie geheten) door ze te transformeren in andere goederen of diensten (eindproducten geheten). Tegenover die toegevoegde waarde staat het geheel van inkomens die door de economische activiteit ontstaan. Die inkomens vormen de basis voor alle herverdelingsmechanismen en voor de financiering van de overheidsactiviteiten en -diensten. De inkomens maken verschillende consumptieactiviteiten mogelijk waarmee de economische actoren aan hun behoeften kunnen voldoen. Door de herverdeling kan de staat tussenkomen om bij te dragen tot de realisatie van de doelstellingen van duurzame ontwikkeling, bijvoorbeeld door armoede te bestrijden (zie [Armoede: inkomen](#)), door gezondheidszorg te financieren (zie [Sociale zekerheid: totale uitgaven](#) en [Sociale zekerheid: uitgavencategorieën](#)), door bij te dragen aan onderzoek en ontwikkeling rond hernieuwbare energie (zie [Onderzoek & Ontwikkeling: uitgaven door de overheid](#) en [Onderzoek & Ontwikkeling: totale uitgaven](#))³⁶.”

4.7.2 Definite van de trefwoorden

Oprichten (en schrappen) van bedrijven

Aantal ondernemingen ingeschreven in de KBO (ten opzichte van een vergelijkbare periode)

Productie van goederen en diensten

Het bruto binnenlands product (bbp) meet economische activiteiten, het is de totale geldwaarde van alle in een land geproduceerde finale goederen en diensten gedurende een bepaalde periode (meestal een jaar).

Arbeidsproductiviteit en van de hulpbronnen/grondstoffen

Evalueert de doeltreffendheid waarmee de gebruikte middelen (input) worden omgezet in resultaat (output). Deze productiviteit is een belangrijk element voor de creatie van welzijn per hoofd van de bevolking.

Competitiviteitsfactoren

Wijzen op het vermogen van een onderneming, een economische sector, een grondgebied (land, economisch bekken...) om op een duurzame manier een of meerdere handelsgoederen of -diensten te verkopen of te leveren op een bepaalde markt in een toestand van concurrentie. Dit concept omvat kwantitatieve factoren (kostprijs van de productiefactoren: hulpbronnen, arbeidskrachten, energie, belastingsniveau, wisselkoersen, productiviteit van het kapitaal, ...) en kwalitatieve factoren (administratieve eenvoud, innovaties, productiviteit van de werknemers, lokalisatie, creativiteit, weerstand, ...)

Toegang tot de markt en tot het beroep

Volgens de economische theorie verstaat men onder het vrije toetredings- en uittredingsrecht tot de markt dat iedereen die een bepaalde productie wenst te realiseren, dat onbepert en onverwijld kan doen. Ondernemingen die deel uitmaken van een sector mogen zich niet verzetten tegen de komst van nieuwkomers. Er mag ook geen enkele tarifaire (protectionisme), administratieve (numerus clausus) of technische belemmering zijn voor de toetreding van een bijkomende aanbieder of aanvrager. De vrije toegang veronderstelt meer in het algemeen dat nieuwkomers geen enkel nadeel mogen ondervinden ten

³⁶ <http://www.indicators.be/nl/indicator/economische-activiteit-bruto-binnenlands-product?detail=#relevantie>

overstaan van insiders en dat ze makkelijk de productiefactoren kunnen verkrijgen die ze nodig hebben. Dat betekent ook dat de schaalopbrengsten verondersteld zijn om constant te blijven.

Markttransparantie

Volgens de economische theorie verstaat men onder transparantie van de informatie, dat alle deelnemers aan de opdracht een volledige kennis hebben van alle significante factoren van de opdracht. De perfecte informatie van alle agenten over alle andere en over het uitgewisselde goed veronderstelt een kosteloze en onmiddellijke informatie

Toegang tot overheidsopdrachten

Dit is het vermogen om in te gaan op offerte-aanvragen vanwege overheden.

Internationale handels- en financiële relaties

De internationale handel is de uitwisseling van goederen, diensten en kapitaal onder landen

Balans import/export

Verhouding tussen de ingevoerde consumptie en de totale binnenlandse productie.

Ondergrondse economie

De zwarte, illegale, informele economie, de huishoudelijke productie voor eigen gebruik, de niet-geobserveerde economie.

Bevoorradingzekerheid van zowel energiebronnen als minerale en organische hulpbronnen

Dit heeft betrekking op de daadwerkelijke beschikbaarheid van de energetische, minerale (primaire of secundaire grondstoffen) of biologische hulpbronnen tegen betaalbare prijzen voor producenten en consumenten. De natuurlijke hulpbronnen omvatten grondstoffen zoals brandstoffen, delfstoffen en metalen, maar ook biomassa (biodiversiteit en/of ecosysteemdiensten), bodem, water, lucht

4.8 Investerings

4.8.1 Uitleg van het thema

In de zin van de nationale boekhouding, zijn investeringen uitgaven in vast kapitaal van economische subjecten. Onder vast kapitaal verstaat men de materiële en immateriële activa die worden gebruikt gedurende minstens een jaar. Investerings worden gedaan door ondernemingen (machines, gebouwen, software, enz.), openbare administraties (gebouwen, infrastructuur, enz.) en de gezinnen (woningen). Investerings hebben tot doel om het gebruikte of verouderde kapitaal te vernieuwen (vervangingsinvesteringen) of om nieuwe kapitaalgoederen te verwerven (uitbreidingsinvesteringen). De netto-investerings, die worden verkregen door van de investeringen de economische afschrijvingen af te trekken, verschaffen informatie over de accumulatie van economisch kapitaal, een belangrijke factor vanuit het oogpunt van de economische groei, het scheppen van werkgelegenheid enz.

Zoals ze vandaag wordt toegepast, houdt deze boekhoudkundige benadering geen rekening met wat men naar analogie zou kunnen noemen investeringen in menselijk, maatschappelijk en milieukapitaal.

4.8.2 Definite van de trefwoorden

Investerings in fysiek (machines, voertuigen, infrastructuren), technologisch, intellectueel (software, onderzoek en ontwikkeling) en menselijk kapitaal

Onder investeringen worden alle investeringen in fysiek, technologisch, intellectueel en menselijk kapitaal verstaan. Dit is van groot belang voor de economische ontwikkeling op langere termijn, en dus voor de duurzame ontwikkeling, mede aangezien er hierdoor aan kapitaalopbouw gedaan wordt. Dus investeringen in machines, gebouwen, voertuigen, software, personeel, onderzoek en ontwikkeling, aandelen, obligaties, De investeringen worden opgesplitst naar private en publieke investeringen.

Investeringsniveau

Netto-investerings in percentage van het BBP

4.9 Onderzoek en ontwikkeling

4.9.1 Uitleg van het thema

De wetenschap heeft een enorme invloed gehad op het leven van de mens. De voordelen die de mensheid daar onlangs heeft uit gepuurd zijn zonder weerga in de geschiedenis van de menselijke soort, maar in sommige gevallen was deze impact wel schadelijk of leidden de repercussies op lange termijn tot ernstige bekommernissen.

Vandaag zijn onderzoek en ontwikkeling, meer dan ooit, onontbeerlijk voor de duurzame ontwikkeling. De uitgaven met betrekking tot onderzoek en ontwikkeling (O&O) moeten oog hebben voor de beste tewerkstellingsperspectieven, een verbetering van de concurrentiekracht en maatschappelijke rechtvaardigheid en moeten het mogelijk maken een beter beeld te krijgen van en in te staan voor de bescherming van de natuurlijke hulpbronnen, de biodiversiteit en de wereldwijde stelsels voor het instandhouden van het leven. Het doel moet zijn, te kunnen evolueren naar strategieën voor duurzame ontwikkeling door de integratie van de economische, sociale, culturele en ecologische dimensies.

4.9.2 Definite van de trefwoorden

Het is belangrijk om de opportuniteiten inzake onderzoek en ontwikkeling of de introductie en de verspreiding van nieuwe productiemethoden, nieuwe bedrijfspraktijken of nieuwe producten te evalueren.

Mogelijkheden betreffende onderzoek en ontwikkeling

Het betreft de vraag of de voorgestelde beleidsmaatregel onderzoek en ontwikkeling of de introductie en verspreiding van nieuwe productiemethodes, ondernemingspraktijken of producten stimuleert of belemmert.

Innovatie

Innovatie door de invoering en de verspreiding van nieuwe productiemethodes, nieuwe ondernemingspraktijken of nieuwe producten en diensten.

Onderzoeks- en ontwikkelingsuitgaven

De bruto binnenlandse uitgaven voor Onderzoek en Ontwikkeling zijn de totale uitgaven intra-muros bestemd voor O&O-werkzaamheden verricht op het nationale grondgebied gedurende een bepaalde periode. Deze uitgaven omvatten O&O verricht op het nationale grondgebied en gefinancierd door het buitenland maar houden geen rekening met betalingen voor O&O-werkzaamheden verricht in het buitenland. Deze bruto binnenlandse uitgaven voor O&O worden berekend door de som te maken van de intra-muros uitgaven van elke van de vier uitvoeringsectoren: de bedrijven, de overheden, de instellingen zonder winstoogmerk en het hoger onderwijs. (...) De bruto binnenlandse uitgaven liggen aan de basis van de internationale vergelijkingen inzake uitgaven voor O&O.³⁷"

³⁷ OECD (2002), Frascati Manual 2002: Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development, The Measurement of Scientific and Technological Activities, OECD Publishing

4.10 KMO

4.10.1 Verklaring van de diepgaande analyse

Kleine en middelgrote ondernemingen (kmo's) zijn erg belangrijk voor de Belgische economie. Daarom is het belangrijk dat bij het maken van beleid rekening wordt gehouden met het "denk eerst klein"-principe (zoals geïntroduceerd door de Europese Small Business Act) en dus met de kmo's.

Dit deel van de RIA vormt dan ook een kmo-test. Het is de bedoeling hier de impact die een ontwerp van regelgeving zal hebben op de kmo's zo goed en volledig mogelijk in kaart te brengen.

♦ Daarbij moet gelet worden op:

- zowel de directe als indirecte effecten
- zowel de beoogde als de neveneffecten
- de effecten tijdens de verschillende mogelijke fases in de ontwikkeling van een onderneming (start, groei, stopzetting, faillissement, overdracht)

♦ **Onderbouw uw antwoorden zo goed als mogelijk en gebruik waar mogelijk cijfermateriaal.**

In het kader van deze test verstaan we onder kmo's ondernemingen met minder dan 50 werknemers. Bijzondere aandacht moet ook uitgaan naar de micro-ondernemingen, zijnde de ondernemingen met minder dan 10 werknemers. De zelfstandigen zonder personeel zijn dus ook ondernemingen.

4.10.2 De vragen

Vraag 1. Welke ondernemingen zijn rechtstreeks of onrechtstreeks betrokken? Beschrijf de sector(en), het aantal ondernemingen, het % kmo's (< 50 werknemers), waaronder het % micro-ondernemingen (< 10 werknemers).

Vooraleer de impact van een ontwerp van regelgeving op de kmo's in kaart te brengen, is het belangrijk om te weten voor welke groep van ondernemingen die regelgeving juist gevolgen zal hebben. Die impact kan namelijk niet juist ingeschat worden, als men niet weet voor hoeveel en voor welke ondernemingen het ontwerp van regelgeving gevolgen zal hebben.

♦ Vermeld hier niet alleen de ondernemingen die beoogde en directe effecten van de regelgeving zullen ondervinden maar ook de ondernemingen die indirecte of neveneffecten zullen ondervinden.

♦ Breng die ondernemingen zo juist en gedetailleerd mogelijk in kaart, gebruik makend van kwantitatieve gegevens.

- Geef aan hoeveel van de betrokken ondernemingen kmo's (<50 werknemers) zijn.
- Geef aan hoeveel van de betrokken ondernemingen micro-ondernemingen (<10 werknemers) zijn.
- Beschrijf zo mogelijk de sectoren waartoe de ondernemingen behoren daarbij gebruik makend van de NACE-code³⁸.
- Gebruik zo veel mogelijk officiële statistische gegevens. Via de helpdesk (air-ria@premier.fed.be) kan men beroep doen op de hulp van de FOD Economie om statistische gegevens te bekomen.
- Gebruik waar nodig en mogelijk ook administratieve gegevens (bijv. aantal uitgereikte vergunningen), cijfergegevens uit studies, enquêtes, enz.
- Indien er niet voldoende cijfergegevens voor handen zijn, maak dan een zo goed mogelijke inschatting of geef aan voor welke sectoren het ontwerp gevolgen heeft.

³⁸ http://economie.fgov.be/nl/modules/publications/statistiques/enquetes_et_methodologie/nace-bel.jsp

♦ Indien het ontwerp van regelgeving geen enkel direct of indirect effect heeft voor ondernemingen, leg dan uit waarom dat zo is.

Enkel indien het ontwerp van regelgeving gevolgen heeft voor kmo's, moet u volgende vraag beantwoorden. Anders gaat u naar thema 11.

Vraag 2. Identificeer de positieve en negatieve impact van het ontwerp op de kmo's.

De impact op de administratieve lasten moet bij het thema 11 gedetailleerd worden

Breng zo volledig mogelijk de gevolgen in kaart die het ontwerp van regelgeving zal hebben voor de kmo's.

♦ Let op zowel de directe als indirecte effecten, de beoogde als de neveneffecten en de effecten tijdens de verschillende mogelijke fases in de ontwikkeling van een onderneming (start, groei, stopzetting, faillissement, overdracht).

♦ Indien de gevolgen niet voor alle betrokken kmo's dezelfde zijn, geef dan aan welke groepen kmo's welke gevolgen zullen ondervinden.

♦ Maak een onderscheid tussen de positieve en negatieve gevolgen.

♦ Beschrijf de gevolgen op ondernemingsniveau en/of voor alle betrokken kmo's of de betrokken sectoren te samen.

♦ De eventuele gevolgen kunnen zeer divers van aard zijn. Volgende elementen kunnen helpen de gevolgen te identificeren: , , , aantal starters, stopzettingen, faillissementen, ondernemingen, omzet, werkgelegenheid, rentabiliteit, financiële gezondheid ondernemingen, investeringen, innovatie, competitiviteit, productiviteit, export, loonkosten, sociale lasten, productiekosten, toegang tot financiering, delocalisatie:

- belastingen, retributies, bijdragen
- de aanpassing van een product of dienst of het productie- of dienstverleningsproces aan economische, sociale, milieu-, ... standaarden (bijv.: aankoop van materiaal of machines, opleiding, ...)
- de gevolgen van administratieve lasten voor de onderneming
- aantal starters, stopzettingen, faillissementen, ondernemingen, omzet
- werkgelegenheid, rentabiliteit, financiële gezondheid ondernemingen
- investeringen, innovatie
- competitiviteit, productiviteit, export
- loonkosten, sociale lasten
- productiekosten
- toegang tot financiering
- delocalisatie

Indien het ontwerp van regelgeving naast eventuele positieve gevolgen negatieve gevolgen zal hebben voor kmo's, moet u de volgende drie vragen beantwoorden. Anders gaat u naar thema 11.

Vraag 3. Is deze impact verhoudingsgewijs zwaarder voor de kmo's dan voor de grote ondernemingen? [J/N] Leg uit.

De gevolgen van een ontwerp van regelgeving kunnen verschillend zijn voor kmo's en grote ondernemingen. Grote ondernemingen beschikken vaak over meer interne middelen om in te spelen op de gevolgen van een nieuwe regelgeving. Eenzelfde ontwerp van regelgeving kan dus een verschillende impact hebben op de kmo's enerzijds en de grote ondernemingen anderzijds wat bovendien kan leiden tot een extra concurrentienadeel voor de kmo's.

Vraag 4. Staat deze impact in verhouding tot het beoogde doel? [J/N] Leg uit.

In sommige gevallen kunnen bepaalde negatieve gevolgen van een ontwerp van regelgeving voor de kmo's niet vermeden worden. Men moet zich wel steeds de vraag stellen of de impact op de kmo's in verhouding staat tot het beoogde doel en of dat doel niet op een andere wijze kan nagestreefd worden zodat de negatieve impact op de kmo's kleiner is.

Vraag 5. Welke maatregelen worden genomen om deze negatieve impact te verlichten/te compenseren?

Wanneer bepaalde negatieve gevolgen van een ontwerp van regelgeving voor de kmo's niet kunnen vermeden worden, kunnen in het ontwerp of tijdens de uitvoering wel nog verschillende soorten maatregelen voorzien worden om die negatieve gevolgen voor de kmo's te verminderen of te compenseren, bijvoorbeeld:

- vrijstelling (volledig/gedeeltelijk, permanent/tijdelijk, ...)
- financiële steun (subsidie, belastingsvermindering, ...)
- niet-financiële steun (informatiecampagne, opleiding, helpdesk, langere overgangsfase, ...)
- maatregelen voor bepaalde doelgroepen van kmo's

4.11 Administratieve lasten

4.11.1 Verklaring van de diepgaande analyse

De administratieve lasten zijn alle administratieve formaliteiten en verplichtingen voor burgers, ondernemingen en de non-profit, die direct of indirect verband houden met de uitvoering, de naleving en/of de instandhouding van een recht, een verbod of een verplichting uit hoofde van een wet, een decreet, een verordening, een circulaire of een internationaal verdrag.

Om de impact van nieuwe regelgeving op de administratieve lasten te evalueren. Het is dus van belang de parameters te kennen die deze lasten bepalen. Indien een regelgeving invloed heeft op één van deze parameters, zullen de administratieve lasten ervan gewijzigd worden, in de zin van een verhoging of een daling ervan.

- Wie? Omvang van de betrokken doelgroep(en).
- Wat? Type en aantal formaliteiten en verplichtingen.
- Hoe? Vereiste middelen voor het vervullen van de formaliteiten.
- Frequentie? Periodiciteit van de verplichting.

De administratieve vereenvoudiging kan worden toegepast in verschillende stappen van de procedure: definitie van de formaliteiten en verplichtingen, keuze van de informatie en vereiste documenten, opstellen en ter beschikking stellen van ad hoc formulieren en mogelijkheden om in contact te treden met de administratie.

4.11.2 De vragen

De impactanalyse van de administratieve lasten bevat vijf vragen. Het eerste vraag is een “filtervraag” om te bepalen of het nodig is voort te gaan met de diepgaande analyse van de administratieve lasten.

Vraag 1. *Indien ondernemingen en/of burgers betrokken zijn.* Identificeer, per betrokken doelgroep, de nodige formaliteiten en verplichtingen voor de toepassing van de regelgeving.

Indien het ontwerp van reglementering geen betrekking heeft op de ondernemingen en/of de burgers, stelt de vraag over de administratieve lasten zich niet. Duidt aan waarin de ondernemingen en/of de burgers niet betrokken zijn door het ontwerp van reglementering. De analyse eindigt hier.

Indien het ontwerp van reglementering betekking heeft op de ondernemingen en/of de burgers, bepaalt u de eventuele formaliteiten en verplichtingen, nodig om de reglementering te bewerkstelligen, en dit voor elke betrokken groep (bij voorbeeld de ondernemingen in de bouwsector of de gepensioneerden).

Vraag 1 heeft tot doel een stand van zaken op te maken van de administratieve stappen die in het ontwerp van regelgeving voorzien zijn. Het gaat in eerste instantie om een eenvoudige beschrijving van de formaliteiten en verplichtingen, **voor elk betrokken doelgroep**. Meer specifieke elementen zullen aan bod komen in de volgende vragen.

Voorbeelden

Ondernemingen of burgers: een vergunning aanvragen, gegevens openbaar maken, zich inschrijven, een inschrijving wijzigen/schrappen, ...

Vereenvoudigingspotentieel > De formaliteiten en verplichtingen moeten evenredig zijn met de doelstelling van het voorstel tot regelgeving. Het is bijvoorbeeld van belang dat de nodige formaliteiten en verplichtingen voor de oprichting van een bedrijf stroken met de doelstelling van economische ontwikkeling.

Indien het ontwerp van reglementering formaliteiten en verplichtingen voor de ondernemingen en/of de burgers met zich meebrengt, dient men de vragen 2 tot 5 te beantwoorden. De vragen 2, 3 en 4 zijn in tweeën gesplitst om de huidige situatie te kunnen vergelijken met de situatie na de toepassing van het ontwerp van

reglementering (geschatte potentiële toepassing). Zo wordt de impact van de veranderingen op de administratieve lasten duidelijker. Hierdoor kan ook een latere berekening van de administratieve lasten door het Meetbureau van de DAV vlotter gebeuren.

U laat de linkerkolom leeg als er momenteel geen formaliteiten/verplichtingen zijn binnen het gebied van het ontwerp.

Vraag 2. Welke documenten en informatie moet elke betrokken doelgroep verschaffen?

Onder “formaliteiten en verplichtingen” worden administratieve handelingen verstaan waarbij de doelgroep meestal documenten en/of informatie moet bezorgen om toegang te krijgen tot een dienst, een statuut, enz. om een situatie te kunnen aantonen. Vraag 2 heeft als doel een volledige lijst van deze documenten en informatie op te maken.

Voorbeelden

Een lijst van de meest gevraagde documenten en informatie door de administraties. Tabellen met gemiddelde tijden om bepaalde administratieve stappen te doorlopen.

Vereenvoudigingspotentieel > zijn alle gevraagde informatie en documenten echt noodzakelijk? Bijvoorbeeld, zou de identiteitskaart in bepaalde gevallen niet kunnen volstaan in plaats van het uittreksel van de geboorteakte?

Vraag 3. Hoe worden deze documenten en informatie, per betrokken doelgroep, ingezameld?

Vragen 3 is bedoeld om aan te tonen op welke manier de nodige informatie en documenten voor de toepassing van het voorstel worden verzameld. Er bestaan immers verschillende mogelijkheden, naargelang het geval. Ofwel vraagt de betrokken administratie de doelgroep om haar de informatie/documenten te bezorgen via een papieren formulier, een te downloaden formulier of een online-formulier; ofwel kan de administratie zich baseren op gegevens die bij haar of bij andere administraties reeds bestaan, zoals de authentieke bronnen (RR, KB, KBSZ, ...) of om het even welke andere bron van de overheid.

Vereenvoudigingspotentieel > Maak gebruik van de informatisering van de administraties en de connecties tussen de databanken van de overheid (Rijksregister, KruispuntBank Ondernemingen, KruispuntBank Sociale Zekerheid, ...) om de doelgroep niet opnieuw te vragen om informatie die al bekend is bij de administraties. Kies ook voor de manier van informatieoverdracht die zo weinig mogelijk tijd voor de doelgroep in beslag neemt en die rekening houdt met zijn mogelijkheden (bv. elektronisch of per post in plaats van verplaatsing naar het loket).

Vraag 4. Welke is de periodiciteit van de formaliteiten en verplichtingen, per betrokken doelgroep?

Het aantal keer dat een formaliteit/verplichting moet worden vervuld, heeft een grote impact op de administratieve lasten.

Voorbeelden

De driemaandelijke, eerder dan de maandelijkse BTW aangifte, reduceert de administratieve lasten tot een derde. De aangifte van een handicap kan ad hoc gebeuren, behalve in geval van een wijziging.

Vereenvoudigingspotentieel > vraag niet te frequent om informatie; vergaar alle informatie indien mogelijk in één keer.

Vraag 5. Welke maatregelen werden genomen om de eventuele negatieve impact te verlichten / te compenseren?

Indien er in het kader van deze impactanalyse een negatieve impact op de administratieve lasten wordt vastgesteld, dan moet in principe het ontwerp van regelgeving aangepast worden om deze impact zoveel mogelijk te beperken.

4.12 Energie

4.12.1 Uitleg van het thema

“Energie komt voort uit het milieukapitaal en is onontbeerlijk voor de economische activiteit. Ze maakt het mogelijk goederen en diensten te produceren die worden verhandeld om te voldoen aan de behoeften van de mens. De energie die momenteel wordt gebruikt, is doorgaans niet hernieuwbaar (96% in België) en veroorzaakt ernstige milieuproblemen. Het gaat om fossiele energie en kernenergie.

De voorraad fossiele energie (olie, gas, steenkool) is beperkt en bij de verbranding ervan wordt koolstofdioxide (CO₂) uitgestoten. De CO₂-uitstoot als gevolg van het energieverbruik is verantwoordelijk voor ongeveer 80% van de opwarming van de aarde. Kernenergie houdt het risico in van ernstige ongevallen en radioactieve lekken en roept vragen op rond het beheer van kernafval op lange termijn (100.000 jaar).

Opdat ontwikkeling duurzaam zou zijn, moet de stijging van de productie van goederen en diensten samengaan met een daling van de verbruikte hoeveelheid niet-hernieuwbare hulpbronnen voor die productie. Het is vooral van belang dat de economische groei wordt losgekoppeld van de groei van het verbruik van niet-hernieuwbare energie. Die economische groei moet ook worden losgekoppeld van de schade veroorzaakt door het energieverbruik, in het bijzonder de CO₂-emissies.”³⁹

“Het energieverbruik maakt het mogelijk om in de basisbehoeften van de mens te voorzien (bijvoorbeeld zich verwarmen). Energie maakt het ook mogelijk goederen en diensten te produceren die bijdragen tot de ontwikkeling van de samenleving. Nochtans is in het begin van de 21e eeuw de toegang tot energie voor een derde van de wereldbevolking, vooral in de ontwikkelingslanden, nog steeds onvoldoende. Die groep beschikt niet over de noodzakelijke energie om de basisbehoeften te bevredigen. Bovendien oefent het energieverbruik een belangrijke druk uit op het leefmilieu (vervuiling, klimaatverandering en op lange termijn uitputting van de niet-hernieuwbare hulpbronnen) en kan het hoge energieverbruik van de industrielanden niet worden veralgemeend tot alle bewoners van de planeet.

Elke bewoner van de planeet voldoende energie verschaffen om in zijn behoeften te voorzien en tegelijk de druk als gevolg van het energieverbruik verminderen, is een uitdaging om een duurzame ontwikkeling te bereiken. Die uitdaging is des te dringender aangezien het Internationaal Energieagentschap, bij ongewijzigd beleid, een toename van het wereldwijde energieverbruik tussen 2009 en 2035 met 40% verwacht (IEA, 2011). Door die aanhoudende groei van het energieverbruik komt het vermogen van de toekomstige generaties om in een gezonde omgeving te leven en in hun behoeften te voorzien, in het gedrang.”⁴⁰

4.12.2 Definite van de trefwoorden

Energiemix (koolstofarm, hernieuwbaar, fossiel)

Het is de verdeling van de verschillende primaire energiebronnen die worden gebruikt voor de productie van de verschillende soorten energie. Een primaire energiebron is een vorm van energie die beschikbaar is in de natuur voorafgaand aan elke transformatie. Wanneer ze niet rechtstreeks bruikbaar is, moet ze worden getransformeerd in een secundaire energiebron om te kunnen worden toegepast. In de energiesector maakt men het onderscheid tussen de productie van primaire energie, de opslag en het vervoer ervan in de vorm van een secundaire energiebron, en het uiteindelijke verbruik van de energie.

Low carbon production: “Het aandeel van het energieverbruik op basis van hernieuwbare energiebronnen in het bruto finale energieverbruik is de verhouding tussen het energieverbruik op basis van hernieuwbare energiebronnen en het bruto finale energieverbruik”. Die indicator werd gedefinieerd in het klimaat- en

³⁹ <http://www.indicators.be/nl/indicator/ontkoppeling-primaire-energieverbruik-en-bbp?detail=#relevantie>

⁴⁰ <http://www.indicators.be/nl/indicator/energieverbruik-inwoner?detail=#relevantie>

energiepakket van de EU (EU, 2009) en opgenomen in de Europa 2020-strategie om een gekwantificeerde doelstelling vast te leggen.

De hernieuwbare energiebronnen die voor deze indicator in aanmerking worden genomen zijn hydro-elektrische energie (met uitzondering van de pompcentrales), windenergie, zonne-energie, aërothermische energie, geothermische energie, hydrothermische energie, energie uit oceanen, waterkracht, biomassa, stortgas, rioolzuiveringsgas en biogas.

Voor de biomassa mag volgens de Europese richtlijn 2009/28/EG (EU, 2009) in theorie enkel het biologisch afbreekbare gedeelte van het huishoudelijk en ander afval als hernieuwbare energie worden beschouwd. In de praktijk is het niet altijd mogelijk een onderscheid te maken tussen het biologisch afbreekbare gedeelte en de andere componenten van het afval. De categorie 'huishoudelijk afval' wordt dus in de hernieuwbare energiebronnen opgenomen. De biomassa omvat ook de agrobrandstoffen, die in 2010 een verbruik van 517 ktOE vertegenwoordigden (Eurostat, 2013).

Energiedoeltreffendheid

Zie thema van de 'klimaatverandering'.

Het verbruik van of de vraag naar energie vanwege de eindgebruikers in de industrie, de dienstensector, de transportsector en de gezinnen

De indicator "energieverbruik" evalueert de evolutie van de eindenergievraag van de eindgebruikers in de industrie, de dienstensector, de transportsector en de gezinnen. Deze gebruikte energie kan afkomstig zijn van elektriciteit, aardgas, vloeibare brandstoffen (met name oliën) of vaste brandstoffen (met name steenkool).

Bevoorradingzekerheid

Zie thema van de 'economische ontwikkeling'.

Toegang tot de energiediensten

Dit heeft betrekking op de gewaarborgde toegang tot veilige, betaalbare, schone en duurzame energiediensten, zowel bij ons als in de in ontwikkeling zijnde landen. "Energiearmoede verwijst naar een toestand waarbij een persoon of huishouden bijzondere moeilijkheden ondervindt in zijn/haar woonst om zich te voorzien van de energie die nodig is om zijn/haar elementaire noden te bevredigen."⁴¹

⁴¹ <http://www.mi-is.be/be-nl/doc/armoedebeleid/energiearmoede-in-belgie>

4.13 Mobiliteit

4.13.1 Uitleg van het thema

In de ruime zin van het woord omvat mobiliteit zowel de vrijwillige mobiliteit van personen, met inbegrip van de niet-gemotoriseerde vervoerswijzen, als het georganiseerd vervoer van personen en goederen. In economische zin zoals hier is gebruikt “betekent vervoer tegelijkertijd een consumptie-activiteit – voor de passagiers – als een productie-activiteit – voor de organisator van de vervoersdiensten”. Het vervoersaanbod kan privé of openbaar zijn. Het huidige vervoerssysteem doet een beroep op verschillende transportwijzen en biedt talloze verplaatsingsmogelijkheden. Wat de transportwijzen betreft, maken we in hoofdzaak onderscheid tussen het vervoer over de weg, het vervoer over zee en over de binnenwateren, de spoorwegen en het luchtvervoer.

Soms ontstaan er bij de realisatie van de vervoersactiviteiten aanzienlijke maatschappelijke en ecologische problemen: lawaai (weg, spoorweg, luchtverkeer), pollutie, uitstoot van broeikasgassen (zie Klimaatveranderingen: broeikasgassen), ongevallen (zie Verkeersongevallen: aantal doden), fragmentatie van het grondgebied, verlies aan biodiversiteit, toenemende verzadiging van het wegennet (zie fysieke investeringen van bedrijven en overheidsadministraties). Die verzadiging (wegverkeer, spoorwegverkeer, havenverkeer enz.) veroorzaakt bovendien rechtstreekse economische kosten door de toename van de vervoerstijden.

Het wegvervoer – de auto voor personen en de vrachtwagen voor goederen – biedt voordelen op het vlak van flexibiliteit en snelheid. Het vervoer langs de weg genereert echter doorgaans, per reizigerskilometer, veel meer overlast dan de overlast veroorzaakt door andere transportwijzen. Wat de mobiliteit van personen betreft, zouden de maatschappelijke en ecologische prestaties van het vervoerssysteem verbeterd kunnen worden door het aanmoedigen van actieve vervoerswijzen en door een toegenomen gebruik van het openbaar vervoer of van andere vervoerswijzen die een alternatief zijn voor de individuele wagen. Dat zou allemaal kunnen leiden tot een vermindering van de verzadiging.⁴² Wat het vervoer van goederen betreft, biedt de modale overstap van de weg naar andere meer duurzame transportwijzen heel wat voordelen met betrekking tot de milieuoverlast en de verzadiging van het wegennet en zelfs op het vlak van het energieverbruik.

De mobiliteit wil de evolutie evalueren van het vervoervolume. Wat de mobiliteit van personen betreft, gaat het hier in hoofdzaak om verplaatsingen tussen de woning en de werkplek. Er dient eveneens rekening gehouden te worden met het vervoer van goederen, net zoals met de verzadiging van het verkeer, de evolutie in het openbaar vervoer en de belangrijkste wegenwerken.

4.13.2 Definite van de trefwoorden

Transportvolume (aantal afgelegde kilometers en aantal voertuigen)⁴³

Het wegvervoer wordt gemeten met het aantal kilometer dat alle voertuigen (personenwagens, bussen, bestelwagens en vrachtwagens) samen afleggen op het Belgische wegennet. Het wordt uitgedrukt in voertuigkilometer. De andere vervoerswijzen zijn niet opgenomen in die indicator aangezien de weg veruit de meest gebruikte vervoerswijze is in België (in 2009: 93% voor personen, 80% voor goederen).

Aanbod van gemeenschappelijk personenvervoer⁴⁴

De vervoerswijzen zijn: het wegvervoer met de wagen (met inbegrip van motoren maar zonder bromfietsen), het openbaar vervoer over de weg (bus, touringcar en tram, en bij uitbreiding de metro) en het spoorwegvervoer. Voor elk vervoermiddel wordt het totaal van de verplaatsingen gemeten in

⁴² <http://www.indicators.be/nl/indicator/ontkoppeling-wegverkeer-en-bbp?detail=#toelichting>

⁴³ <http://www.indicators.be/nl/indicator/ontkoppeling-wegverkeer-en-bbp>

⁴⁴ <http://www.indicators.be/nl/indicator/vervoerswijzen-personen?detail=#toelichting>

reizigerskilometer. Die maat wordt verkregen door voor elke verplaatsing het aantal passagiers te vermenigvuldigen met het aantal afgelegde kilometer.

Verdeling van de vervoerswijzen (modal shift): het aandeel van de verplaatsingen met een bepaald vervoermiddel in het totaal van alle verplaatsingen, of modaal aandeel, wordt berekend als de verhouding tussen het aandeel van de verplaatsingen met dat bepaald vervoermiddel in het totaal van alle verplaatsingen met alle vervoermiddelen.

4.14 Voeding

4.14.1 Uitleg van het thema

“Het **voedingssysteem omvat de consumptie en de productie van voedingsmiddelen** en ook alle positieve en negatieve druk die de ermee verbonden economische activiteiten uitoefenen op het menselijk, milieu- en economisch kapitaal. Het heeft betrekking op de volledige keten, van de landbouwproductie tot de voedselconsumptie: landbouwproductie, handel, verwerking van landbouwproducten tot voedsel, distributie, keuze door de consumenten en uiteindelijk het eten zelf en de gevolgen ervan voor de gezondheid.

Gezonde voeding is voeding die bijdraagt tot een goede gezondheid. Naargelang het type en de hoeveelheid van het ingenomen voedsel wordt immers een positieve en/of negatieve druk uitgeoefend op de gezondheidstoestand. Voedingspatronen kunnen ook bepaalde risicofactoren voor de gezondheid verhogen, zoals verhoogde bloeddruk, type 2-diabetes, te hoog cholesterolgehalte, sommige types kanker, overgewicht en obesitas.”⁴⁵

⁴⁵ Federaal Planbureau, Federaal Rapport Duurzame Ontwikkeling, Brussel, 2012, p.99.

4.15 Klimaatverandering

4.15.1 Uitleg van het thema

“Broeikasgassen zijn van nature aanwezig in de atmosfeer. Ze zorgen voor een natuurlijk broeikasgaseffect waardoor de temperatuur van de atmosfeer [op een relatief constant niveau houdt, om en bij de 15°C (wereldgemiddelde)]. De consumptie en de productie van goederen en diensten leiden evenwel tot een uitstoot van broeikasgassen, die een druk uitoefent op het klimaatevenwicht. Er bestaat nu een brede wetenschappelijke consensus die erkent dat de uitstoot van broeikasgassen door menselijke activiteiten verantwoordelijk is [...]”⁴⁶ voor veranderingen in het totale klimaatsysteem en in alle regio’s van de wereld: de atmosfeer en de oceanen zijn aan het opwarmen, de uitgestrektheid en de volumes van sneeuw en ijs zijn teruggelopen en de zeespiegel is hoger komen te liggen. Al deze veranderingen hebben ook invloeden gehad op de biodiversiteit, de gezondheid... Veel van deze veranderingen zijn ongebruikelijk en/of hebben zich voorgedaan met een tot nog toe ongeziene snelheid. Het eerste decennium van de 20^e eeuw was het warmste sinds het begin van de meteorologische waarnemingen. In het noordelijk halfrond was de periode 1983-2012 naar alle waarschijnlijkheid de warmste 30-jarige periode van de afgelopen 800 jaar en waarschijnlijk ook de warmste van de laatste 1400 jaar. We stellen een gemiddelde wereldwijde gecombineerde (aarde en oceaan) stijging vast van 0,89°C over de periode 1901-2012. Wanneer we er niet zouden in slagen om de huidige trends te keren, zal volgens voorspellingen van het IPCC de opwarming zich ook in de 21e eeuw voortzetten, en niveaus bereiken die een ernstig gevaar inhouden voor de duurzame ontwikkeling van onze maatschappijen en de toekomstige generaties zwaar hypothekeren (deel één van het 5de evaluatierapport (AR5), september 2013).

“Daarom is een van de belangrijkste doelstellingen van duurzame ontwikkeling de vermindering van de menselijke uitstoot van broeikasgassen om de globale opwarming in te dijken en elke “gevaarlijke antropogene verstoring van het klimaatsysteem ... [te] voorkomen”⁴⁷. Deze doelstelling heeft geleid tot de goedkeuring van het Protocol van Kyoto, dat de geïndustrialiseerde landen doelstellingen oplegt voor de vermindering van de uitstoot, en waarvan de tweede engagementsperiode loopt van 2013 tot 2020.

Er werden ook verbintenissen aangegaan op Europees niveau (klimaat-energiepakket) om tegen 2020 de uitstoot van broeikasgassen met 20%⁴⁸ te verminderen in vergelijking met 1990. In deze context heeft België er zich toe verbonden om zijn uitstoot met 15% te verminderen tegen 2020⁴⁹.

De invloeden van de klimaatveranderingen die worden verwacht voor België zijn: toename van de temperaturen, meer hittegolven, veranderingen van het buienpatroon (hevige regenbuien in de winter en zware stormen in de zomer die vaker zullen voorkomen en/of intenser zullen zijn), stijging van het zeewaterniveau.

4.15.2 Definite van de trefwoorden

Klimaatveranderingen

Veranderingen die rechtstreeks of onrechtstreeks kunnen worden toegeschreven aan een menselijke activiteit die de samenstelling van de aardse atmosfeer verandert en die worden toegevoegd aan de natuurlijke variabiliteit van het klimaat die in de loop van vergelijkbare periodes werd waargenomen (Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering - UNFCCC).

Emissie van broeikasgassen

“[...] Het belangrijkste broeikasgas is CO₂, dat met name wordt uitgestoten bij de verbranding van fossiele

⁴⁶ <http://www.indicators.be/nl/indicator/klimaatverandering-broeikasgassen?detail=#relevantie>

⁴⁷ <http://www.indicators.be/nl/indicator/klimaatverandering-broeikasgassen?detail=#relevantie>

⁴⁸ Cet objectif pourra être porté à 30% dans le contexte d’un accord international, attendu en 2015.

⁴⁹ Pour les émissions non-couvertes par le système européen d’échange de droits d’émissions « EU-ETS »

brandstoffen (aardolie, steenkool, gas) of door ontbossing. CO₂ is verantwoordelijk voor ongeveer 80% van het antropogene broeikaseffect. De uitstoot van verschillende broeikasgassen wordt berekend in "CO₂-equivalent", dat wil zeggen dat de uitgestoten hoeveelheden broeikasgas worden omgezet in de hoeveelheid CO₂ die leidt tot een gelijkwaardige opwarming door gebruik te maken van geschikte conversiefactoren (het globaal opwarmend vermogen of GWP (global warming potential)).⁵⁰ De productie-industrie, de energiesectoren, het vervoer en de verwarming (woningen) zijn de belangrijkste sectoren wat de totale uitstoot van broeikasgassen betreft in 2011, gevolgd door de landbouw en de bosbouw en de afvalverwerkende sector (bron: 6e Nationale communicatie van België tijdens de UNFCCC). Broeikasgassen zijn gassen die een deel van de zonnestraling absorberen en die herverdelen in de vorm van stralingen binnen de aardse atmosfeer, een fenomeen dat men broeikas effect noemt. De belangrijkste broeikasgassen wat de hoeveelheden betreft, zijn waterdamp (H₂O), koolstofdioxide (CO₂), methaan (CH₄), stikstofprotoxide (N₂O) en ozon (O₃). Drie soorten fluorhoudende gassen worden eveneens geïdentificeerd door het Protocol van Kyoto: de fluorkoolwaterstoffen (HFC), perfluorkoolwaterstoffen (PFC) en zwavelhexafluoride (SF₆). (Uittreksel uit het Nationaal klimaatplan).

Aanpassingsvermogen aan de effecten van de klimaatverandering

Aanpassing van de natuurlijke of menselijke systemen aan de reële of voorziene klimaatstimuli, of aan de gevolgen daarvan, om er de nadelen van te verzachten en de voordelen te benutten. (Bron: 4^e evaluatieverslag van het IPCC). De kwetsbaarheid is de mate waarin een systeem gevoelig is voor - of niet in staat is het hoofd te bieden aan - de nadelige gevolgen van de klimaatverandering, met inbegrip van de variabiliteit van het klimaat en extreme natuurverschijnselen. De kwetsbaarheid is afhankelijk van de aard, de omvang en de snelheid van de evolutie en van de variatie in het klimaat waaraan het in aanmerking genomen systeem wordt blootgesteld, en van de gevoeligheid van dit systeem en van zijn vermogen om zich aan te passen (bron: 4e evaluatieverslag van het IPCC).

Resiliëntie

Het vermogen van een maatschappelijk of ecologisch systeem om verstoringen op te vangen waarbij dat systeem evenwel zijn basisstructuur en zijn werkwijzes weet te behouden; het vermogen om zich te organiseren en zich aan te passen aan stress en aan veranderingen (Bron: 4^e evaluatieverslag van het IPCC).

Low carbon- (energie) transitie

Overgang naar een maatschappij met een lage koolstofuitstoot (beperkt gebruik van fossiele energiebronnen). Deze transitie past in het kader van de Europese langetermijndoelstellingen met betrekking tot de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen (van 80 naar 95% in 2050 in vergelijking met 1990).

Hernieuwbare energiebronnen

Niet-fossiele hernieuwbare energiebronnen (windenergie, zonne-energie, geothermische energie, golfslagenergie, getijdenenergie en hydro-elektrische energie, biomassa, stortplaatsgassen, gassen van waterzuiveringsstations en biogassen) (bron: richtlijn 2001/77/EG).

Energieprestatie van een gebouw

De werkelijk verbruikte of geschatte hoeveelheid energie om te kunnen beantwoorden aan de verschillende behoeften met betrekking tot een standaard gebruik van het gebouw, dit kan onder andere elementen omvatten zoals verwarming, warm water, koelsysteem, ventilatie of verlichting. Deze hoeveelheid wordt uitgedrukt aan de hand van een of meerdere cijferindicatoren die het resultaat zijn van een berekening, waarbij rekening wordt gehouden met de isolatie, de technische kenmerken en de kenmerken van de installaties, het ontwerp en de plaatsing ten overstaan van de klimaatparameters, de

⁵⁰ <http://www.indicators.be/nl/indicator/klimaatverandering-broeikasgassen?detail=#relevantie>

bezinning en de invloed van de aanpalende structuren, van de zelfproductie van energie en van andere factoren, met inbegrip van het binnenklimaat, die een invloed hebben op de vraag naar energie (richtlijn 2002/91/EG)

Koolstofvastlegging

Procedure die erin bestaat om het koolstofgehalte te verhogen van een ander koolstofreservoir of –bekken dan de atmosfeer (Bron: 4^e evaluatieverslag van het IPCC).

Voorbeelden van vragen die men zich moet stellen voor de evaluatie van deze aspecten (onvolledige lijst):

Het is belangrijk dat niet alleen wordt bekeken of de reglementering die wordt onderworpen aan de RIA bijdraagt tot de klimaatverandering (uitstoot van broeikasgassen), maar dat ook wordt nagegaan of er invloeden zijn van de klimaatverandering op de uitvoering ervan, of indien de regelgeving van die aard is dat ze de kwetsbaarheid met betrekking tot klimaatverandering nog versterkt.

- Heeft de uitwerking van de reglementering een impact op het vlak van de uitstoot van broeikasgassen?
- Hoe kan de uitvoering van de reglementering worden beïnvloed door de klimaatverandering, met inbegrip van de noodzaak om zich aan te passen aan de klimaatveranderingen en aan de impact van extreme gebeurtenissen (hittegolven, temperatuurstijgingen, stijging van het zeeniveau, veranderingen in het buienpatroon, extreme gebeurtenissen enz)?
- Houdt de uitvoering van de nieuwe reglementering een risico in op een toename van de kwetsbaarheid voor een of meerdere gevolgen van de klimaatverandering?
- Zal de reglementering de vraag naar energie doen toenemen of afnemen?
- Heeft reglementering een impact op de levering van energie?
- Zal de reglementering de opportuniteiten aanmoedigen of ontmoedigen voor bedrijven om hun uitstoot van broeikasgassen te verminderen?
- Zal de reglementering een toename teweegbrengen van de verplaatsingsvraag of -wijzen?
- Biedt de reglementering mogelijkheden voor de koolstofvastlegging?
- Zal de reglementering de vraag naar water veranderen?

4.16 Natuurlijke hulpbronnen

4.16.1 Uitleg van het thema

De hulpbronnen omvatten grondstoffen zoals brandstoffen, delfstoffen en metalen, maar ook voedingsproducten, de bodem, het water, de lucht, de biodiversiteit (waaronder de biomassa en de ecosystemen⁵¹). Deze hulpbronnen komen steeds meer onder druk te staan. Voor tal van hulpbronnen zijn de voorraden in de ondergrond maar in beperkte en uitputbare mate aanwezig. Het winnen van delfstoffen, ertsen en fossiele brandstoffen kan eveneens de aantasting van het milieu veroorzaken door uitstoot of door de vernietiging van natuurlijke sites. De productie van biomassa, van haar kant, kan leiden tot ontbossing of tot het verlies van andere gebieden van biologische waarde en tot uitputting of erosie van akkerland, en dus tot een verlies van biologische diversiteit, van diensten die worden geleverd door de ecosystemen en van productiecapaciteit.

“Ook het menselijk kapitaal kan worden getroffen door het gebruik van hulpbronnen. Zo liggen in bepaalde landen, bijvoorbeeld, de arbeidsomstandigheden in de mijnen aan de basis van tal van arbeidsongevallen en beroepsziekten⁵².”

De tijd waarin hulpbronnen werden gezien als zijnde overvloedig aanwezig en goedkoop, is ondertussen voorbij. Bedrijven betalen steeds meer voor hun essentiële grond- en delfstoffen. Omdat deze steeds zeldzamer worden en de prijzen ook veel volatieler zijn, hebben ze een destabiliserend effect op de economie.

Een doeltreffend gebruik van de hulpbronnen veronderstelt, onder andere, een toename van de productiviteit van de hulpbronnen, de vervanging van bepaalde materialen en substanties, een toegenomen gebruik van gerecycleerde grondstoffen (secundaire grondstoffen) in de producten, een dematerialisering van het verbruik (meer hergebruik, meer herstellingen, gedeelde diensten, ...) enz.

4.16.2 Definite van de trefwoorden

Efficiënt beheer van de hulpbronnen

“Doeltreffendheid waarmee de hulpbronnen worden gebruikt door een economie of een productieprocedé. Dit beheer kan worden gedefinieerd volgens onderstaande criteria.

- De economisch-fysieke doeltreffendheid, met andere woorden de monetaire toegevoegde waarde van de productie per massa-eenheid van gebruikte productiemiddelen. Hier dient men toegevoegde waarde en verbruik van hulpbronnen van elkaar los te koppelen.
- Fysieke of technische doeltreffendheid, met andere woorden de hoeveelheid productiemiddelen vereist om een producteenheid te verkrijgen, waarbij beide worden uitgedrukt in fysieke termen. Hier komt het erop aan om de productie te optimaliseren, aan de hand van een bepaald geheel van productiemiddelen en een gegeven technologie, of om de productiemiddelen zoveel mogelijk te beperken om een bepaalde hoeveelheid te verkrijgen.
- Economische doeltreffendheid, met andere woorden de monetaire waarde van de productie in verband gebracht met de monetaire waarde van de productiemiddelen. Dit houdt in dat kosten van de gebruikte hulpbronnen tot een minimum beperkt moeten worden.”⁵³

Recyclage en hergebruik

Recyclage is een procedé voor de verwerking van [afval](#) en voor het opnieuw inbrengen van materialen gebruikt in de ene productiecyclus, in de productiecyclus van andere vergelijkbare of verschillende

⁵¹ Zie ook thema ‘biodiversiteit’.

⁵² <http://www.indicators.be/fr/indicator/decouplage-consommation-de-matieres-et-pib?detail=#relevantie>

⁵³ Measuring material flows and resources productivity – volume I. The OCDE Guide. 2008.

producten.

Waterkwaliteit en -consumptie (oppervlakte- en grondwater, zeeën en oceanen)

Evalueert de evolutie van de kwaliteit van de oppervlaktewateren, het grondwater en de territoriale wateren. Een van de belangrijkste bronnen van vervuiling is de vervuiling door huishoudelijk en industrieel afvalwater, door voedingsstoffen (veeteelt), pesticiden, zware metalen enz.

Bodemkwaliteit en -gebruik (verontreiniging, organisch stofgehalte, erosie, drooglegging, overstromingen, verdichting, fragmentatie)

De kwaliteit en gebruik van de bodem evalueert de verontreiniging van de bodem, het gehalte aan organisch materiaal, erosie, uitdroging, overstromingen, verdichting, fragmentering, verlies van biodiversiteit enz. Het gebruik van de ruimte evolueert de evolutie van het aandeel van de bebouwde oppervlakte. Dit is de eenvoudigste uitdrukking van de verstedelijking, waarbij alle functies die een 'verstening' inhouden, essentieel zijn: woningen, kantoren, industriële gebouwen, parkings en geasfalteerde wegen enz. die leiden tot een versnippering of een overlapping van het grondgebied. In dit kader contrasteert de verstedelijking dus met alle andere functies van de "open ruimte".

Ontbossing

Zie thema 'biodiversiteit'.

Voorbeelden van vragen die men zich moet stellen voor de evaluatie van deze aspecten (onvolledige lijst):

- Heeft het ontwerp van reglementering een impact (rechtstreeks of onrechtstreeks) op de collectieve hulpbronnen zoals water, lucht, bodem, biodiversiteit enz.? Indien ja, zijn er corrigerende maatregelen voorzien?
- Zet het ontwerp van reglementering bedrijven er voldoende toe aan om de productiviteit van hun hulpbronnen te vergroten (grondstoffen)?
- Houdt het ontwerp van reglementering een beperking in van de keuzemogelijkheden met betrekking tot de materialen voor de vervaardiging van een product? (bijv.: beperkt de mogelijkheden om gebruik te maken van secundaire grondstoffen, beperkt de mogelijkheden voor de vervanging van materialen, enz.).
- Beperkt het ontwerp van reglementering de mogelijkheden voor de herstelling van een product?
- Zou het ontwerp van reglementering een rem kunnen betekenen op de innovatie die de vervanging zou kunnen beletten van materialen in bepaalde producten? Waarbij de verplichting ontstaat om een procedé of een technologie toe te passen die weinig doeltreffend zouden kunnen blijken met betrekking tot het gebruik van de hulpbronnen?
- Zou het ontwerp van reglementering een impact kunnen hebben op de toegang van ondernemingen tot secundaire grondstoffen?
- Wordt er, in het geval van een reglementering die het gebruik van grondstoffen stimuleert afkomstig van de biomassa, rekening gehouden met de impact op de biodiversiteit en de ecosystemen (en de diensten die deze laatste bieden)?

4.17 Buiten- en binnenlucht

4.17.1 Uitleg van het thema

Vervuilende substanties, zoals de NMVOS maar ook SO₂, NO_x en CO, alsook fijn stof (PM_{2.5}) worden in de atmosfeer gebracht bij het gebruik van fossiele brandstoffen. De uitstoot van deze substanties verandert dus de samenstelling van de atmosfeer, met andere woorden de staat van het milieukapitaal. Deze substanties zijn daarom nefast voor de menselijke gezondheid, de fauna en de flora, sommige tasten gebouwen aan, andere zijn zeer persistent in de nabije omgeving en stapelen zich op, door zich te verplaatsen, in fragiele omgevingen (bijv. : HAP, zware metalen die zich opstapelen aan de polen). Ze kunnen dus zowel het menselijke als het economische kapitaal aantasten⁵⁴.

“De druk uitgeoefend door die uitstoot op het menselijk, milieu- en economisch kapitaal kan direct zijn, zoals bij de uitstoot van een kankerverwekkende stof (bijvoorbeeld benzeen, een vluchtige organische stof) die de gezondheid van de mens in gevaar kan brengen. De druk kan ook indirect zijn, bijvoorbeeld wanneer de vluchtige organische stoffen en de stikstofoxiden in de atmosfeer reageren en ozon aanmaken (zie [Ozonconcentratie](#)). Bij hoge ozonconcentraties in de atmosfeer kunnen mensen last krijgen van geïrriteerde ogen en ademhalingsmoeilijkheden ondervinden.”⁵⁵

Binnenin de woningen, leefruimtes, werkruimtes, kunnen substanties die worden uitgestoten door producten en menselijke activiteiten, de prestatie van de ventilatie en de verluchting, in sterke mate een invloed uitoefenen op de samenstelling van de binnenlucht. Deze polluenten kunnen de menselijke gezondheid of de prestatie van de werknemers op een negatieve wijze beïnvloeden. Deze polluenten kunnen van velerlei aard zijn: benzeen, NO_x, fijn stof geproduceerd door verbranding; VOS, formaldehyde, acetaldehyde, terpenen, worden doorgaans uitgestoten door voorwerpen (producten, materialen, substanties, ...) die aanwezig zijn of die worden ingevoerd in binnenomgevingen. In tegenstelling tot de buitenlucht, hebben de prestaties van het ventilatiesysteem, de frequentie waarmee lokalen worden verlucht en het klimaat (t°, vochtigheid) een invloed op het gedrag van de polluenten en van hun bronnen.

4.17.2 Definite van de trefwoorden

Luchtkwaliteit (met inbegrip van de binnenlucht)

Luchtkwaliteit evalueert de evolutie van de uitstoot in de lucht van zuur vormende en vervuilende substanties (CH₄, SO_x, NO_x, COV, NH₃), en van belangrijke binnenpolluenten (formaldehyde, benzeen, toluen, VOS), zwevende deeltjes, zware metalen, dioxines en PCB's. Maatregelen die betrekking hebben op de vernieuwing van de lucht in gebouwen moeten eveneens worden geëvalueerd.

- VOS: vluchtige organische stoffen, of VOS (VOC - volatile organic compounds in het Engels) bestaan uit koolstof, zuurstof en waterstof en kunnen zich makkelijk voordoen in gasvorm in de atmosfeer. Er bestaat nogal onduidelijkheid met betrekking tot de technische definiëring van VOS. Vaak wordt methaan (CH₄), dat een bijzondere VOS is en op natuurlijke wijze voorkomt in de lucht, onderscheiden van de andere VOS waarvoor de aanduiding NMVOS wordt gebruikt (niet-methaan vluchtige organische stoffen). NO_x: stikstofoxide: NO_x zijn in hoofdzaak afkomstig van de verbranding en van een aantal industriële procedés (productie van salpeterzuur, productie van meststoffen, oppervlaktebehandeling enz.).
- SO₂: zwaveldioxide; SO₂ wordt geproduceerd door vulkanen en verschillende industriële procedés. Steenkool van slechte kwaliteit en petroleum bevatten zwavelverbindingen en genereren zwaveldioxide bij hun verbranding.

⁵⁴ <http://www.indicators.be/nl/indicator/luchtvervuiling-niet-methaan-vluchtige-organische-stoffen?detail=#toelichting>

⁵⁵ <http://www.indicators.be/nl/indicator/luchtvervuiling-niet-methaan-vluchtige-organische-stoffen?detail=#toelichting>

- Formaldehyde: methanal of formaldehyde of formol is een organische verbinding uit de familie van de aldehyden, met chemische formule CH_2O . Dit is de eenvoudigste van alle verbindingen van deze familie. Deze NMVOS is ubiquist, aanwezig in de meeste voorwerpen, en wordt gegenereerd door de aantasting van organische stoffen, al dan niet biologisch. Dit is een van de producten van het onvolledige verbranden van substanties die koolstof bevatten. Formaldehyde zit in de rook van bosbranden, in de uitstoot geproduceerd door auto's en in tabaksrook. Methanal wordt ook geproduceerd in de atmosfeer door de inwerking van zonnestrallen en dioxygeen op het methaan in de atmosfeer en op andere koolwaterstoffen.
- Benzeen: is een vluchtige organische verbinding met de brutoformule C_6H_6 . Benzeen is een solvent dat vaak wordt gebruikt in de chemische industrie en is een van de producten van een onvolledige verbranding van substanties die koolstof bevatten. Een gekende kankerverwekkende stof die verantwoordelijk is voor met name leukemie.

Uitstoot van verontreinigende stoffen

Elke substantie die aanwezig is in de lucht en die schadelijke effecten kan hebben op de menselijke gezondheid en of het milieu in zijn geheel (chemische of biologische agentia: methaan, koolwaterstoffen, oplosmiddelen, SO_x , NO_x , NH_3).

Fijn stof

Zwevende stofdeeltjes in de lucht. Naargelang van de omvang van de deeltjes (aerodynamische diameter), maakt men onderscheid tussen "PM10", "PM2,5" en "PM1", wat verwijst naar de omvang van de deeltjes in micrometer (10-6 m) of 1 micron (1 μm).

- PM10 zwevende deeltjes in de lucht, met een aerodynamische diameter (of aeraulische diameter) van minder dan 10 μm - deeltjes met een aerodynamische diameter van meer dan 10 μm worden tegengehouden door de bovenste luchtwegen (neus, mond) - kunnen doordringen tot in de bronchiën.
- PM2.5 met een diameter van minder dan 2,5 μm , ook wel "fijne deeltjes" genoemd, dringen door tot in de longblaasjes.
- PM1,0 met een diameter van minder dan 1 μm , "ultrakleine deeltjes" genoemd die de alveolo-capillaire barrières kunnen doorbreken.
- PM0,1 met een diameter van minder dan 0,1 μm , ook wel "ultrafijne deeltjes of "nanodeeltjes", kunnen tot cellen doordringen en rechtstreeks interageren met biologische en biochemische processen.
- Primaire deeltjes: deze deeltjes worden rechtstreeks uitgestoten in de atmosfeer door een groot aantal antropogene en natuurlijke bronnen.
- Secundaire deeltjes: ontstaan door fysisch-chemische reacties op basis van pollutanten die men "precursoren" noemt (vooral SO_2 , NO_x , NH_3 , NMVOS).

4.18 Biodiversiteit

4.18.1 Uitleg van het thema

“De menselijke consumptie- en productieactiviteiten bedreigen een toenemend aantal soorten en leiden zo tot een aanzienlijke aantasting van de biologische diversiteit. Tijdens de afgelopen honderd jaar is de druk op de flora, de fauna en de ecosystemen toegenomen door de lucht-, water- en bodemverontreiniging, door de versnippering van de ecosystemen en recenter door de intensivering van de landbouw en de visvangst op zee (zie Visvoorraden: aantal binnen veilige referentiewaarden). Op middellange en lange termijn zal de klimaatverandering (zie Klimaatverandering: broeikasgassen) ook wel onvoorziene gevolgen hebben voor de biodiversiteit. Zo is bijvoorbeeld 29% van de amfibieën in de wereld bedreigd als gevolg van de reeds opgetekende klimaatverandering (IUCN, 2006).

Op wereldschaal is het verdwijnen van soorten onomkeerbaar en dat kan de huidige en toekomstige generaties belangrijke, vandaag gekende of niet gekende hulpbronnen ontnemen. Door de verarming van het genetisch patrimonium en het verdwijnen van soorten zouden het aanpassingsvermogen en de veerkracht van de ecosystemen kunnen verminderen. Dat kan de menselijke ontwikkeling ernstig in gevaar brengen. Veel onontbeerlijke producten en diensten zijn immers afhankelijk van de biodiversiteit en van de goede werking van de ecosystemen (bijvoorbeeld de landbouw). Bovendien zou de biodiversiteit kunnen zorgen voor nieuwe, tot op heden onbekende diensten, zoals nieuwe geneesmiddelen, nieuwe plantaardige vezels en genen die gekweekte planten beschermen tegen ziekten.”⁵⁶

De biodiversiteit wil dus de evolutie evalueren in de verscheidenheid en de diversiteit tussen de levende organismen van allerlei herkomst, met inbegrip van, onder andere, terrestrische, mariene en andere aquatische organismen en de ecologische complexen waarvan zij deel uitmaken. Dit omvat eveneens een diversiteit binnen de soorten, tussen de soorten en ecosystemen, op het niveau van de genen. De bestaande biodiversiteit hangt in grote mate af van het gebruik en de kwaliteit van de bodem, het gebruik van natuurlijke (terrestrische, mariene of minerale) hulpbronnen, en van de kwaliteit van de omgeving.

Sinds de Aarde-top in Rio de Janeiro in 1992, wordt het behoud van de biodiversiteit beschouwd als een van de essentiële punten van de duurzame ontwikkeling. De goedkeuring van het Verdrag inzake biologische diversiteit (VBD, dat in voege trad op 29 december 1993) tijdens deze top, verbindt de ondertekenende landen ertoe om de diversiteit van het leven te beschermen en te herstellen. De biodiversiteit heeft niet alleen haar ethische redenen, maar is ook essentieel voor de menselijke maatschappijen die daar helemaal afhankelijk van zijn via de ecosysteemdiensten.

Het verdrag inzake biologische diversiteit omvat de volgende 3 hoofddoelstellingen:

1. Het behoud van de biologische diversiteit
2. Het duurzaam gebruik van de bestanddelen van de biologische diversiteit
3. De juiste en billijke verdeling van de voordelen die voortvloeien uit het gebruik van genetische hulpbronnen

4.18.2 Definite van de trefwoorden

Graad van biodiversiteit

Het verdrag inzake biologische diversiteit definieert biologische diversiteit (of biodiversiteit) als: “de verscheidenheid van levende organismen van allerlei herkomst, met inbegrip van, onder andere,

⁵⁶ <http://www.indicators.be/nl/indicator/populatie-weidevogels?detail=#relevantie>

terrestrische, mariene en andere aquatische organismen en de ecologische complexen waarvan zij deel uitmaken; ook de verscheidenheid binnen soorten, tussen soorten en ecosystemen". Met andere woorden, de biologische diversiteit is een natuurlijke diversiteit van op aarde levende organismen op alle niveaus. Deze kan worden beoordeeld door rekening te houden met de diversiteit van de ecosystemen, de soorten (planten, dieren, schimmels en micro-organismen) en de genen in de ruimte en in de tijd, alsook met de interacties binnen deze organisatie-niveaus en onder elkaar. De mens maakt een volwaardig deel uit van de biodiversiteit.

Stand van de ecosystemen

De variatie van bewoners, biotische gemeenschappen en ecologische processen. Een ecosysteem wordt gedefinieerd als de dynamische interactie tussen populaties van soorten en niet-levende omgevingsbestanddelen (zoals bijvoorbeeld al dan niet mineraal gesteente, ...) die kenmerkend zijn voor de habitats. Tot de categorie van de ecosystemen behoren de estuaria, rivieren, vijvers, moerassen en gematigde tot tropische bossen, koraalriffen, bergen, woestijnen en andere, met inbegrip van landbouwgebieden, parken en stadstuinen. De interacties van ecosystemen omvatten de koolstofcycli en ander interacties, bijvoorbeeld de bestuivers die bloemen kiezen en roofdieren die hun prooi verorberen.

De variëteit van soorten op Aarde, van alle kleine organismen zoals bacteriën tot veel grotere levensvormen zoals bomen en walvissen. Het geschatte aantal levende soorten op Aarde schommelt tussen de 5 en 100 miljoen. Volgens de huidige stand van zaken, zijn ongeveer 1,9 miljoen soorten geïdentificeerd en beschreven. Elk jaar worden wereldwijd ongeveer 20.000 nieuwe soorten beschreven.

De verscheidenheid van genetische informatie opgeslagen in planten, dieren, schimmels en micro-organismen op Aarde. De genetische diversiteit is aanwezig binnen en onder populaties, alsook tussen soorten. De genetische variabiliteit is essentieel voor het overleven van populaties in eerste instantie en vervolgens van de soorten omdat het voor de populaties de sleutel vormt om zich aan te passen aan de veranderingen van de omgeving en om te kunnen weerstaan aan de blootstelling aan nieuwe ziekten en nieuwe parasieten.

- Herstel van beschadigde habitats moet de bescherming bevorderen van de bedreigde en zeldzame soorten en de rehabilitatie verzorgen van soorten die verdwenen waren.
- Behoud (in situ): het behoud van ecosystemen en natuurlijke habitats en de instandhouding en het herstel van levensvatbare populaties van soorten in hun natuurlijke omgeving en, in het geval van gedomesticeerde of gecultiveerde soorten, in de omgeving waarin zij hun onderscheidende kenmerken hebben ontwikkeld.
- Behoud (ex situ): het behoud van bestanddelen van de biologische diversiteit buiten hun natuurlijke habitats.
- Valorisatie: we hebben de morele verantwoordelijkheid om de biodiversiteit in stand te houden omwille van haar intrinsieke waarden: de soorten hebben een waarde "van nature", als het resultaat van de evolutie van het leven op aarde. Bovendien ondersteunt biodiversiteit de ecosysteemdiensten waarvan de mens voor het merendeel gratis gebruik kan maken. De totale kostprijs van het verlies en/of de aantasting van de biodiversiteit is moeilijk te evalueren, maar uit de beschikbare gegevens blijkt dat die aanzienlijk zijn en ook steeds toenemen. We kunnen maar zelden de biodiversiteit zelf rechtstreeks valoriseren en de meeste beschikbare ecosysteemdiensten en -voordelen worden niet weerspiegeld in de klassieke economische maatstaven. Bovendien weet men niet precies hoeveel soorten er bestaan en hoeveel er op het punt staan te verdwijnen. Ook kunnen talloze ecosysteemdiensten niet worden vervangen of, als ze al vervangen kunnen worden, dan enkel tegen een aanzienlijke kostprijs.
- Beschermde zones: elk geografisch afgebakend gebied dat wordt aangeduid, of gereguleerd, en beheerd om specifieke doelstellingen op het vlak van milieubescherming te verwezenlijken. Bescherming van gebieden op zee, langs de kust, op het land.

Verandering en fragmentatie van de habitatten

Habitatten zijn een geheel van elementen uit het landschap die de leefomgeving vormen en die voldoende hulp bieden om een populatie van een soort in staat te stellen normaal te leven en zich voort te planten in dit gebied.

De vernietiging, wijziging en fragmentatie van de habitats door de mens zijn de belangrijkste oorzaken voor het verdwijnen van soorten en voor de teloorgang van de biodiversiteit.

- Fragmentatie van de habitat: onvolledige vernietiging van opeenvolgende habitats die leidt tot een versnippering van het grondgebied in verschillende kleine delen, of fragmenten. De meer gefragmenteerde landschappen kunnen minder biodiversiteit vertragen, wat de ecologische of ecosysteemdiensten compromitteert. In de gefragmenteerde landschappen, hebben de soorten het ook veel moeilijker om zich te verplaatsen, wat op langere termijn hun vermogen tot aanpassing aan de klimaatverandering beperkt
- Verbinding tussen de habitats: een sleutelstrategie om de collectiviteit van het landschap in stand te houden en te herstellen is de creatie van ecologische netwerken, die worden gedefinieerd als reeksen van onderling verbonden ecosystemen die de verplaatsing van soorten mogelijk maken. De ecologische netwerken bestaan uit fragmenten van niet-verstoorde habitats en uit corridors die deze habitats met elkaar verbinden, waardoor de soorten zich kunnen verplaatsen binnen het territorium. Een manier om dat te bewerkstelligen is de groene infrastructuur.
- De groene infrastructuur omvat de ecologische netwerken, maar houdt eveneens rekening met de leveringsgebieden van specifieke ecosysteemgoederen en -diensten. Haar toegevoegde waarde vloeit voort uit de grote investeringen in het natuurlijk kapitaal met het oog op een “vergroening” van de bestaande infrastructuur en de versterking van de functionaliteit van ecosystemen voor de levering van goederen en diensten alsook een verzachting van en een aanpassing aan de effecten van de klimaatverandering, en de verbetering van de levenskwaliteit (gezondheid, toerisme, behoud van het historisch en cultuurpatrimonium). Ze buigt zich over de ruimtelijke structuur van de natuurlijke en semi-natuurlijke ruimtes, maar ook over andere omgevingskenmerken die burgers in staat stellen te genieten van haar talloze diensten. Het onderliggende principe van de groene infrastructuur is dat dezelfde grondoppervlakte vaak verschillende voordelen kan bieden wanneer de ecosystemen ervan zich in een gezonde toestand bevinden. De investeringen in groene infrastructuur worden doorgaans gekenmerkt door een in de loop der tijd hoog rendement, bieden werkgelegenheidsmogelijkheden en kunnen een rendabel alternatief zijn voor of een aanvulling zijn op de “grijze” infrastructuur en voor de verandering in het intensieve gebruik van de gronden.

Biotechnologie

Elke technologische toepassing die gebruik maakt van biologische systemen, levende organismen of afgeleiden daarvan, om producten of procedés voor specifiek gebruik te realiseren of te wijzigen.

Uitvindingsoctrooien in het domein van de biologie

Industriële eigendomstitel die de houder een exclusief en tijdelijk recht verleent op de exploitatie van elke nieuwe uitvinding die een inventieve activiteit veronderstelt en industrieel kan worden toegepast. In België, zijn octrooieerbaar: uitvindingen die nieuw zijn, op uitvinderswerkzaamheid berusten en industrieel toepasbaar zijn, zelfs wanneer ze betrekking hebben op een voortbrengsel dat uit biologisch materiaal bestaat of dit bevat, of op een werkwijze waarmee biologisch materiaal wordt verkregen, bewerkt of gebruikt. Biologisch materiaal dat met behulp van een technische werkwijze uit zijn natuurlijke milieu wordt geïsoleerd of wordt verkregen, kan ook dan het voorwerp van een uitvinding zijn, wanneer het in de natuur reeds voorhanden is.

Gebruik van genetische hulpbronnen

De genetische hulpbronnen, de organismen of elementen daarvan, de populaties, of elk ander biotisch element van ecosystemen die voor de mensheid een gebruiksnuut of een effectieve of potentiële waarde

hebben.

Diensten die de ecosystemen leveren (water- en luchtzuivering, enz.)

De ecosysteemdiensten zijn de voordelen die mensen halen uit de ecosystemen (Millennium Ecosystem Assessment, 2005). Er kunnen verschillende groepen van ecosysteemdiensten onderscheiden worden:

- De **bevoorradingdiensten** stellen de mens in staat om verhandelbare goederen te verkrijgen, door de exploitatie van ecosystemen zoals: voedsel, vezels, brandstof, genetische hulpbronnen, chemische substanties, geneeskrachtige planten, decoratieve hulpbronnen, bouwmaterialen, bejaagbare fauna.
- De **reguleringsdiensten** zijn voordelen die worden verkregen door de regeling van ecosysteemprocessen, zoals: behoud van de luchtkwaliteit, klimaatregeling, watercyclus, controle van de erosie, zuivering van water en afvalverwerking, regulering van menselijke ziekten, biologische controle, pollinatie, bescherming tegen stormen en overstromingen...
- De **culturele en sociale diensten** zijn niet-materiële voordelen die door de mens worden verkregen op basis van ecosystemen via spirituele verrijking, cognitieve ontwikkeling, denkwerk, creatie, esthetische ervaringen, waaronder: werkaanbod, educatieve waarden, inspiratiebron, esthetische waarden, maatschappelijke relaties, "patrimoniale" waarden, vrije tijd en ecotoerisme.
- De **ondersteuningsdiensten** zijn de diensten die nodig zijn voor de productie van alle andere ecosysteemdiensten. Ze verschillen van de drie eerste dienstencategorieën omdat hun impact op de mensen ofwel indirect is ofwel opduikt over langere periodes. Voorbeelden zijn: primaire productie, productie van atmosferische zuurstof, vorming en retentie van bodem, bio-geochemische cycli, het habitataanbod, voedingsstoffencyclus en fotosynthese.

Ook al vormen de ecosystemen de basis van alle leven en menselijke activiteiten, zijn de mensen zich vaak niet bewust van de voordelen die ze ontvangen van de natuur of van hun waarde.

Overexploitatie van de hulpbronnen is gekoppeld aan een buitensporige exploitatie (bijv.: handel in bedreigde diersoorten en planten, overgeëxploiteerde vissen door een niet-selectieve visvangst enz.).

Gedomesticeerde of gecultiveerde soorten

Soorten waarvan het evolutieproces door de mens is beïnvloed om in zijn behoeften te voorzien.

Invasieve uitheemse soort (of invasieve soort)

Wijst op een uitheemse soort (buiten zijn natuurlijke omgeving) waarvan de introductie en de verspreiding economisch en/of ecologisch ecosystemen, habitatten of andere soorten bedreigen.

Bedreigde soort

Een soort wordt als bedreigd beschouwd wanneer ze beantwoordt aan specifieke criteria (verdwijning van de habitat, aanzienlijke achteruitgang van de populatie, genetische erosie, intensieve jacht of visvangst enz.).

4.19 Hinder

4.19.1 Uitleg van het thema

Het is van belang om de evolutie te evalueren van de geluids-, geur- en visuele overlast, de overlast met betrekking tot trillingen, ioniserende (nucleaire) straling of niet-ioniserende straling (gsm, wifi enz.), de lichtoverlast enz. in het licht van hun frequentie, natuur, intensiteit en aard, van de veranderlijkheid in de tijd, van de context en van de psychosociale factoren, omdat deze de levenskwaliteit kunnen aantasten zowel vanuit mentaal als fysiek oogpunt.

Met hinder wordt bedoeld hinder ten gevolge van geluidsoverlast, trillingen, straling, lichthinder... Hinder wordt steeds meer in objectieve factoren gevat, ten einde er een objectief beleid op te kunnen funderen. Lawaai wordt in termen van decibels begrepen, geurhinder in termen van bepaalde gassen, trillingen kunnen ook gemeten worden, licht is ook objectief vaststelbaar, e.d.m. In tegenstelling tot andere milieuvervuilingen waarvan de mens zich meestal niet onmiddellijk bewust is, is hinder onmiddellijk merkbaar. Dit zorgt voor een aantasting van onze levenskwaliteit op geestelijk en lichamelijk vlak.

Transport is een aanzienlijke bron van geluidshinder. Veranderende leefgewoontes hebben een invloed op versterking door recreatie- en burengeluid, twee niet onbelangrijke bijdragen. Lawaai kan leiden tot slaapverstoring, stress en zelfs hart- en vaatziekten.

Geurhinder kan zelfs leiden tot o.a. hoofdpijn, stress en braakneigingen.

Lichthinder is de overlast veroorzaakt door kunstlicht, als regelrechte verblinding, als versturende factor bij het verrichten van avondlijke of nachtelijke activiteiten, of als bron van onbehagen. Ook dieren zijn gevoelig voor lichthinder: het versnippert en beïnvloedt hun leefgebied, en verstoort hun bioritme.

Bronnen van stralingshinder zijn de productie, transport en distributie van elektriciteit en alle elektrische toestellen. Micro- en radiogolven worden door de mens gebruikt voor o.a. telecommunicatie zoals zendinstallaties van radio, tv, mobilofonie en de mobiele telefoontoestellen (gsm's) zelf.

4.20 Overheid

4.20.1 Verklaring bij het thema

Dit thema behandelt de invloeden op het type en de omvang van de maatregelen die het ontwerp contextualiseren en begeleiden, op de gevolgen die het met zich meebrengt voor de werking van de administraties, met inbegrip van zijn hulpbronnen (personeel en budget).

De beslissingen kunnen worden genomen in een participatief (medebeheer) en consultatief of unilateraal model. De rol van de overheden kan worden versterkt of worden verminderd, kan aanmoedigend of ontmoedigend werken, kan beschermend of dominerend zijn; toegang tot de diensten die worden aangeboden door de overheden kan worden vergemakkelijkt, uitgebreid, gemoderniseerd, of integendeel beperkt, complexer gemaakt, ... De middelen die ter beschikking worden gesteld van de uitvoerende diensten zijn een garantie voor het succes van het ontwerp.

4.20.2 Definitie van de trefwoorden

Democratische werking van de organen voor overleg en beraadslaging

Is er bij het project rekening gehouden met het overleg of de verplichte of facultatieve raadplegingen? Is een evaluatie van de toepassing van het project op termijn voorzien?

→ Het niveau van instemming met het project in de rapporten en processen-verbaal van de overlegorganen, de mededelingen controleren.

Dienstverlening aan gebruikers, klachten, beroep, protestbewegingen, wijze van uitvoering

Is het project het gevolg van opmerkingen op het terrein: bij de controleurs, inspecteurs, rechtbanken, ombudsmannen, administratieve beroepscommissies, representatieve organisaties van belangengroepen of elke andere burgervereniging? Voorbeelden van indicatoren:

- Aantal, relevantie van de klachten en beroepen tegen de vorige regelgeving.
- Beheerskosten van de administratieve klachten.

Is de kwaliteit van de administratieve diensten gevoelig verbeterd? Voorbeelden:

- Kan de voldoening van de gebruikers door middel van een barometer, een enquête, gemeten worden?
- Worden de aangeboden elektronische diensten gebruikt, gewaardeerd?

Wijze van uitvoering

Zijn de maatregelen die genomen zijn voor de toepassing van het project door de overheidsdiensten voldoende, gecoördineerd, doeltreffend, enz. om de doelstelling te bereiken? Voorbeelden:

- Is het personeel toereikend om de toepassing van het project te verzekeren?
- Werd het uitvoerend personeel voorafgaand correct opgeleid?
- Werden voldoende pedagogische middelen en communicatie middelen ingezet en ten gepaste tijd?
- Zijn de informatica tools geschikt voor de noden van de administraties?
- Zijn de controlemaatregelen proportioneel met het vermoeden van niet-naleving van de regelgeving?

Overheidsinvesteringen

Kunnen de in het project voorziene kosten als geschikte investering beschouwd worden om het project tot een goed einde te brengen en de levens- en arbeidsomstandigheden van de doelgroep en/of van de

bevolking in zijn geheel te verbeteren? Dragen zij bij tot een beter (rechtvaardigere) verdeling van de middelen tussen de grote objectieven (uitdagingen) van de samenleving en dus tussen de burgers?

4.21 Beleidscoherentie ten gunste van ontwikkeling

4.21.1 Toelichting bij de doorgedreven analyse

Beleidscoherentie voor ontwikkeling kan omschreven worden als een proces dat er over waakt dat de beleidsbeslissingen die door een overheid genomen worden in domeinen die niet rechtstreeks te maken hebben met ontwikkelingssamenwerking eveneens bijdragen tot, of minstens niet nadelig zijn voor, de doelstellingen en resultaten die met het ontwikkelingsbeleid worden nagestreefd.⁵⁷

De lijst van ontwikkelingslanden wordt opgemaakt door het Ontwikkelingscomité (Development Assistance Committee) van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling. (link met de DAC-lijst - www.oecd.org/dac/stats/daclist). Deze lijst omvat vier categorieën: de categorie van de minst ontwikkelde landen (lijst opgemaakt door de Verenigde Naties: LDC –countries of lijst Minst Ontwikkelde Landen; liste Pays les Moins Avancés); de andere lage inkomenslanden (met een Bruto Nationaal Inkomen per capita van minder dan 1.005 \$), de lagere midden-inkomenslanden (BNI tussen 1.006 \$ en 3.975 \$) en de hogere midden-inkomenslanden (BNI tussen 3.976 \$ en 12.275 \$).

Niettemin vinden de activiteiten van de Belgische Ontwikkelingssamenwerking voornamelijk in de 18 partnerlanden van België plaats:

Zuid-Afrika	Algerije	Benin	Bolivia
Burundi	Ecuador	Mali	Marokko
Mozambique	Niger	Oeganda	Palestijns Gebied
Peru	DR Congo	Rwanda	Senegal
Tanzania	Vietnam		

4.21.2 Vragen

Deze rubriek moet u helpen bij het identificeren zowel van positieve synergieën als van niet-bedoelde en potentieel schadelijke neven-effecten voor ontwikkelingslanden.

Vraag 1. Identificeer de eventuele rechtstreekse en onrechtstreekse impact van het ontwerp op de ontwikkelingslanden op het vlak van: voedselzekerheid, gezondheid en toegang tot geneesmiddelen, lokale en internationale handel, waardig werk, inkomens en mobilisering van lokale middelen (taxatie), mobiliteit van personen, leefmilieu en klimaatverandering, vrede en veiligheid.

De domeinen waarvoor ontwikkelingslanden bijzonder gevoelig zijn werden daartoe opgelijst bij de eerste vraag. Deze lijst bevat onder meer (maar niet uitsluitend) de vijf prioritaire aandachtsvelden inzake beleidscoherentie voor ontwikkeling die door de Europese Commissie werden gekozen (voedselzekerheid, handel en financiering, klimaatverandering, migratie en vrede en veiligheid). Daaraan werden ook drie Belgische prioritaire aandachtspunten toegevoegd: gezondheid en toegang tot geneesmiddelen, mobilisering van lokale middelen en waardig werk. Het staat u vrij om ook domeinen die niet werden opgelijst (bvb. biodiversiteit, rechten van het kind⁵⁸ ...) onder de aandacht te brengen indien zulks pertinent zou zijn.

⁵⁷ Het gaat om een wettelijke verplichting: Verdrag van Lisboa, Art. 208 / Wet op de internationale samenwerking art. 8.

⁵⁸ Zo kan een reglementering inzake invoer van garnaal invloed hebben op het behoud van mangroves in sommige ontwikkelingslanden. De handel in cacao kan gevolgen hebben voor kinderarbeid in de plantages

Vraag 2. Verduidelijk de impact per regionale groepen of economische categorieën (eventueel landen oplist).

De tweede vraag helpt u bij het identificeren van de mogelijke landencategorieën waarop de voorgestelde regelgeving een impact heeft. De lijst van de Minst Ontwikkelde Landen bijvoorbeeld kan gevoelig zijn voor maatregelen met betrekking tot het handelsregime. Behalve de vier categorieën van de DAC-lijst moet eveneens aandacht geschonken worden aan andere geografische of functionele landengroeperingen.

Sub-Sahara Afrika bijvoorbeeld is een regio die veel aandacht krijgt in het Belgisch ontwikkelingsbeleid en die dus op het radarscherm van de impactanalyse moet verschijnen, indien er voor deze regio specifieke effecten kunnen worden verwacht.

De olie-exporterende landen, al dan niet lid van OPEC, kunnen eveneens een pertinente categorie vormen van welbepaalde beleidsmaatregelen.

Inzake voedselzekerheid is het belangrijk om de impact van mogelijke beleidsmaatregelen op de netto-voedsel-importerende landen in te schatten. De lijst van (Net Food Importing Developing Countries) wordt door FAO opgemaakt. (<http://www.fao.org/countryprofiles/lifdc/en/>).

Het kan natuurlijk zo zijn dat overwogen maatregelen een gedifferentieerde impact op ontwikkelingslanden, waarbij sommigen winnen en andere verliezen. Dit geldt allicht voor de regelgeving inzake bio-brandstoffen (zie concreet voorbeeld). Het komt er dan op aan om de geschatte gevolgen zo goed mogelijk in beeld te brengen voor elk van de betrokken categorieën van landen.

Vraag 3. Welke maatregelen werden genomen om de negatieve impact te verlichten / te compenseren?

De derde vraag peilt naar maatregelen die compenserend of verlichtend moeten werken indien de effecten van een overwogen beleidsbeslissing negatief zouden uitvallen voor ontwikkelingslanden. Veelal zal het niet zo eenvoudig zijn om klare en duidelijke compensaties in te voeren.

Voorbeeld : in de visserijsector, waar Europa compensaties geeft aan kustlanden voor het verlenen van toegang tot visgronden⁵⁹.

4.21.3 Hulpmiddelen

Twee organisaties houden zich actief bezig met het bevorderen van beleidscoherentie voor ontwikkeling: de OESO en de Europese Commissie.

Hieronder vindt U de links voor de websites van deze beide organisaties waar U gespecialiseerd materiaal kan vinden ter ondersteuning van de impactanalyse.

- <http://www.oecd.org/fr/developpement/pcd/>
- http://ec.europa.eu/europeaid/what/development-policies/policy-coherence/index_fr.htm

⁵⁹ Een recent akkoord tussen de EU en Marokko voorziet 40 miljoen euro per jaar compensatie voor het verlenen van toegang aan 128 visserij schepen.

5. Bijlagen

5.1 Voorbeelden van antwoorden - gelijkheid van vrouwen en mannen

Uitvoering van een gendertest met betrekking tot een aanpassing van de prijs van dienstencheques

Titel van de regelgeving: koninklijk besluit tot wijziging van het Koninklijk besluit van 1 december 2001 betreffende de dienstencheques

Beknopte beschrijving van het ontwerp van regelgeving: Dit Koninklijk besluit verhoogt de aankoopprijs van een dienstencheque voor de gebruiker van 7 EUR tot 7,50 EUR. Deze verhoging zal gebruikt worden om de federale tussenkomst per dienstencheque te verminderen. Deze besparing wordt geschat op 36 miljoen EUR.

Vraag 1. Wie zijn de rechtstreeks EN onrechtstreeks betrokken personen en wat is de naar geslacht uitgesplitste samenstelling van deze groep(en) (% vrouwen/mannen)?

Rechtstreeks betrokken personen: de gebruikers van dienstencheques

Er zijn geen cijfers over de verhouding mannen/vrouwen bij de gebruikers van dienstencheques. Het is daarentegen wel geweten dat ze hoofdzakelijk gebruikt worden door gezinnen en ouderen. 75,5% van de gebruikers wonen samen en 24,3% zijn alleenstaanden.

Onrechtstreeks betrokken personen: de werknemers binnen het kader van het systeem van de dienstenscheques

Dienstencheques worden gebruikt voor huishoudelijke thuishulp.

Het aantal werknemers dat in het kader van dit systeem arbeid verricht, is gestegen van 61.759 in 2006 naar 136.915 in 2010. De verdeling mannen/vrouwen binnen het systeem bedraagt 2,8% mannen tegenover 97,2% vrouwen..

Vraag 2. Identificeer de eventuele verschillen in de respectieve situatie van vrouwen en mannen uit deze groep(en) van personen.

Différences relatives aux utilisateurs de titres-services :

Les femmes passent en moyenne nettement plus de temps que les hommes à effectuer des tâches ménagères : 22h36 pour les femmes contre 14h03 pour les hommes (2005).

Différences relatives aux travailleurs liés au système des titres-services :

Comme indiqué ci-dessus, la principale différence entre hommes et femmes est que ces dernières sont extrêmement majoritaires parmi les personnes employées dans le cadre des titres-services.

Vraag 3. Beperken bepaalde van deze verschillen de toegang tot bestaansmiddelen of de uitoefening van de fundamentele rechten van vrouwen en mannen (problematische verschillen)?

Ja.

Toegang tot bestaansmiddelen voor de gebruikers van dienstencheques:

Vrouwen staan in voor het grootste deel van de huishoudelijke taken. Dit houdt verband met de traditionele taakverdeling tussen vrouwen en mannen en heeft negatieve gevolgen voor de toegang van vrouwen tot een groot aantal bestaansmiddelen: werk, inkomen, tijd en zelfs welzijn in geval van een moeilijke combinatie van bezoldigde arbeid en huishoudelijk werk (dubbele werkdag).

Vrouwen die gebruik maken van dienstencheques worden voor een belangrijk deel ontlast van huishoudelijke taken, wat hun toegang tot deze bestaansmiddelen vergemakkelijkt.

Toegang tot bestaansmiddelen voor de werknemers binnen het kader van het dienstenchequesysteem:

Het systeem van de dienstencheques heeft vele vrouwen toegelaten om het zwartwerken achter zich te laten en hun beroepsactiviteit te legaliseren. Het heeft de toegang van deze vrouwen over verschillende bestaansmiddelen dus aanzienlijk verbeterd: werk, inkomen, gezondheid, welzijn, ... Het heeft ook de sociale rechten van vrouwen verbeterd: het recht op arbeid, goede arbeidsomstandigheden, sociale zekerheid, gezondheid, ...

Vraag 4. Identificeer de positieve en negatieve impact van het ontwerp op de gelijkheid van vrouwen en mannen, rekening houdend met de voorgaande antwoorden.

Impact van het ontwerp van regelgeving op de toegang tot bestaansmiddelen van de gebruikers

De verhoging van de prijs van dienstencheques zou kunnen leiden tot een daling van de vraag ernaar door personen of huishoudens met beperkte middelen. Deze daling zou het gewicht kunnen doen toenemen van de huishoudelijke taken, die vooral door vrouwen worden uitgevoerd. Daardoor zou de toegang van vrouwen tot de voornoemde bestaansmiddelen verminderen (werk, inkomen, gezondheid, welzijn).

In de enquête naar het gebruik van dienstencheques van 2009 was de prijs de tweede reden om uit het systeem te stappen (4,4% van de gebruikers waren uit het systeem gestapt). 1 gebruiker op 5 vermeldde de stijging van de prijs als een factor die het gebruik ervan zou kunnen verminderen.

De beperktheid van de voorziene prijsstijging zal echter waarschijnlijk slechts een kleine impact hebben op de vraag naar dienstencheques en dus een beperkte negatieve impact op de toegang van vrouwen tot de bestaansmiddelen.

Impact van het ontwerp van regelgeving op de toegang tot bestaansmiddelen van de werknemers

De verhoging van de prijs van de dienstencheques zou de vraag ernaar kunnen doen dalen en dus een impact kunnen hebben op de werkgelegenheid van de personen die in het kader van dit systeem tewerkgesteld zijn. Gezien de zeer grote meerderheid aan vrouwen die in het systeem van de dienstencheques werkzaam zijn, zou de eventuele impact op de werkgelegenheid vooral de vrouwen treffen en een negatieve impact hebben op hun toegang tot bestaansmiddelen (werk, inkomen, gezondheid, welzijn) en de uitoefening van hun sociale rechten (recht op arbeid, goede arbeidsomstandigheden, sociale zekerheid, gezondheid, ...)

De beperktheid van de voorziene prijsstijging zal echter waarschijnlijk slechts een kleine impact hebben op de personen die werkzaam zijn in het systeem van de dienstencheques dus een beperkte negatieve impact hebben op de toegang van vrouwen tot de bestaansmiddelen en de uitoefening van hun fundamentele rechten.

Vraag 5. Welke maatregelen worden genomen om de negatieve impact te beperken/compenseren?

Gezien de beperktheid van de stijging van de prijs van de dienstencheques en de beperkte impact van deze prijsstijging op de toegang van vrouwen tot bestaansmiddelen en op de uitoefening van hun fundamentele recht werd niets gedaan om deze impact te beperken.

Gebruikte bronnen voor de impactanalyse

- Jaarlijkse rapporten van IDEA/ Rapport annuel 2010 d'IDEA Consult
- Pacolet, Bomen groeien niet tot in de hemel. pp.112-118

- Belgische enquête over het tijdsgebruik (2005)

5.2 Meer informatie – thema 3 : toegang tot bestaansmiddelen

Toegang tot inkomen	Toegang tot kennis en opleiding	Toegang tot welzijn via de combinatie van werk en privéleven	Toegang tot verantwoordelijkheden
De statistieken tonen aan dat de toegang van vrouwen tot inkomen beperkter is dan die van mannen: de armoedegraad van vrouwen ligt hoger dan die van mannen, vrouwen die werken verdienen over het algemeen minder dan mannen (de loonkloof), de werkregeling van vrouwen is minder voordelig dan die van mannen (contract van bepaalde duur, deeltijds werken), de sectoren met een sterke vrouwelijke concentratie worden vaak minder goed betaald (horizontale segregatie), de pensioenen van vrouwelijke werknemers liggen lager dan die van mannen, vrouwen vormen de meerderheid van de leefloontrekkers, ...	De statistieken tonen aan dat de toegang van vrouwen en mannen tot kennis zeer verschillend is. Een paar decennia geleden waren er zeer weinig hoogopgeleide vrouwen, terwijl ze nu de meerderheid vormen in de leeftijdscategorie van 25 tot 44 jaar. In de periode van 1995 tot 2008 vormden de mannen twee derde van de begunstigden van betaald educatief verlof. De toegang tot kennis en opleiding heeft vanzelfsprekend een impact op de toegang tot andere bestaansmiddelen zoals inkomen, arbeid, verantwoordelijkheden en welzijn.	De statistieken tonen aan dat de combinatie van werk en privéleven moeilijker is voor vrouwen dan voor mannen: de traditionele rol- en taakverdeling tussen vrouwen en mannen beïnvloedt nog steeds in sterke mate de organisatie van het dagelijkse leven. Vrouwen staan nog steeds in voor het grootste deel van de huishoudelijke taken en de opvoeding. Deze situatie heeft een impact op de loopbanen (deeltijds werk, tijdskrediet, loopbaanonderbreking, themaverloven) van vrouwen en mannen, hun financiële onafhankelijkheid, hun persoonlijke ontplooiing en het verkrijgen van het hoederecht over de kinderen (in het nadeel van de mannen). De traditionele rol- en taakverdeling tussen mannen en vrouw stelt ook een probleem voor de mannen die er afstand van willen nemen door hun gezinsleven en carrière beter te verzoenen via vaderschapsverlof, tijdskrediet, loopbaanonderbreking of arbeidsduurvermindering.	De statistieken tonen aan dat de aanwezigheid van vrouwen in bestuursraden of managementfuncties (bij de overheid of in de privésector) veel lager blijft dan die van de mannen (verticale segregatie). Ondanks de vooruitgang die werd geboekt als gevolg van het aannemen van de ‘pariteitswetten’ blijven de vrouwen ondervertegenwoordigd in de parlementen en uitvoerende organen en in de magistratuur.
Toegang tot gezondheid en welzijn De statistieken tonen aan dat er een groot aantal verschillen bestaan tussen vrouwen en mannen wat betreft gezondheid. De levensverwachting van mannen ligt lager dan die van vrouwen, vrouwen en mannen worden geconfronteerd met verschillende lichamelijke en geestelijke aandoeningen en hebben een andere houding ten aanzien van hun gezondheid, de beschikbare behandelingen (preventief en curatief) of de risico's die verband houden met bepaalde gedragingen. Er zijn ook verschillen tussen vrouwen en mannen bij de terugbetaling van medicijnen of op het gebied van het medisch onderzoek (voorrang voor bepaalde ziekten).	Toegang tot veiligheid en geweld De statistieken tonen aan dat vrouwen en mannen geconfronteerd worden met verschillende vormen van geweld. Mannen zijn bijvoorbeeld zowel daders als slachtoffers van geweld in de openbare ruimte, terwijl vrouwen vaak het slachtoffer zijn van geweld in de privé sfeer. Deze verschillen weerspiegelen zich in het aantal veroordeeld of opgesloten vrouwen en mannen. Mannen zijn bovendien veel vaker dan vrouwen het slachtoffer van dodelijke of ernstige verkeersongevallen.	Toegang tot arbeid De statistieken tonen aan dat de toegang van vrouwen tot arbeid beperkter is dan die van mannen: de werkzaamheidsgraad van de vrouwen is lager dan die van de mannen (zeker als er kinderen ten laste zijn), de activiteitsgraad van vrouwen is lager dan die van mannen, de werkloosheidsgraad van vrouwen ligt hoger dan die van mannen, ...	Toegang tot mobiliteit en infrastructuur Studies en indicatoren tonen aan dat er vele verschillen zijn in de mobiliteit van vrouwen en mannen: <i>“Zo doen, zowel in Noord-Amerika als in Europa, vrouwen meer en uit meer complexe ketens bestaande verplaatsingen dan mannen, in het bijzonder omdat ze meer verplaatsingen doen die geen verband houden met hun werk. Tegelijkertijd zijn hun thuis-werk verplaatsingen korter, aangezien het gebied waarbinnen ze toegang hebben tot werk vaak beperkter is vanwege tijdsbeperkingen en de beperkte toegang tot een individuele wagen. Rekening houdend met de complexiteit van hun verplaatsingsketens en het feit dat ze meer verplaatsingen doen, zijn ze afhankelijker van de auto. Wanneer de tijdsbeperking het echter toelaat, gebruiken ze het openbaar vervoer en wandelen ze meer dan mannen voor gelijkaardige trajecten.”</i>⁶⁰

⁶⁰ Vrije vertaling op basis van *Transport et parité des sexes*, document geproduceerd in de context van het Internationaal Transportforum van 2011 in Leipzig in Duitsland (25-27 mei) rond het thema *Des transports pour la société*, 2011, OESO.

5.3 Meer informatie – thema 11: documenten, formaliteiten en standaardtijden

I. Lijst van de vaakst gevraagde documenten en informatie

Documenten en informatie	Doelgroepen
Goed gedrag en zeden	Burgers
BTW-aangifte	Ondernemingen
RSZ-aangifte (geen schuldvordering)	Ondernemingen
Afschrift geboorteakte	Burgers
Rijksregisternummer	Burgers
Geboortedatum	Burgers
Identificatienummer (NR, KBO, KSZ...)	Ondernemingen
Rapporten	Ondernemingen
Beroepserkenning	Ondernemingen
Belastingsaangifte	Ondernemingen & burgers
DIMONA aangifte	Ondernemingen
Afschrift identiteitskaart	Burgers
Burgelijke staat	Burgers
Samenstelling gezin	Burgers
Oprichtingsakte	Ondernemingen
Jaarrekening	Ondernemingen
Diploma's	Burgers
Attest beroepskennis	Ondernemingen

II. Voorbeelden van gemiddelde tijd om bepaalde administratieve handelingen te vervullen

Administratieve handeling (burgers)	Gemiddelde tijd
Vorbereidingstijd vóór het bezoek bij postkantoor	2 m 29 s
Verplaatsingstijd naar postkantoor	7 m 49 s
Wachttijd vóór bediening	6 m 07 s
Bedieningstijd aan loket	4 m 21 s
Verplaatsingstijd naar huisarts	9 m 00 s
Wachttijd bij huisarts	26 m 37 s
Bedieningstijd bij huisarts	18 m 38 s
Verplaatsingstijd naar apotheek	5 m 46 s
Wachttijd bij apotheek	3 m 57 s
Bedieningstijd bij apotheek	5 m 13 s
Verplaatsingstijd naar ziekenfonds	11 m 16 s
Wachttijd bij ziekenfonds	9 m 40 s
Bedieningstijd bij ziekenfonds	7 m 30 s
Verplaatsingstijd naar bank	3 m 19 s
Wachttijd bij bank	2 m 33 s
Bedieningstijd bij bank	10 m 16 s
Verplaatsingstijd naar verzekeringskantoor	15 m 31 s
Wachttijd bij verzekeringskantoor	4 m 23 s
Bedieningstijd bij verzekeringskantoor	16 m 08 s

Tijd om 1 betalingsopdracht online uit te voeren	3 m 00 s
Tijd inloggen via eID	0 m 21 s

Administratieve handeling (ondernemingen: inclusief voorbereidingstijd, verplaatsingstijd, wachttijd en bedieningstijd)	Gemiddelde tijd
Aanvraag van een uittreksel uit de Kruispuntbank Ondernemingen	25 m 55 s
Aanvraagstijd indienen van een wijziging van de gegevens van de onderneming	48 m 17 s
Aanvraagstijd bankverklaring	20 m 03 s
Neerleggen jaarrekening bij NBB	3 m 08 s
Opvragen jaarrekening bij NBB	19 m 27 s
Aangifte statistieken bij NBB	44 m 22 s
Aanvragen van Attest van niet-faillissement bij Rechtbank van Koophandel	30 m 22 s
Indienen wijziging statuten onderneming bij Rechtbank van Koophandel (in min)	49 m 48 s
Indienen Periodieke BTW-aangifte	50 m 21 s
Indienen Klantenlisting bij BTW-kantoor	45 m 53 s
Aanvragen BTW-atteest	19 m 03 s

III. Lijst van standaardtijden en standaard-out-of-pocketkosten⁶¹

Administratieve handeling	Tijd in minuten	Out-of-pocket kosten	Commentaar
<i>Met verplaatsing naar gemeentehuis</i>			
Identiteitsbewijs	36	€ 2,00	Elektronische identiteitskaart, reispas, rijbewijs, (zowel voor aanvraag als aflevering).
Aangifte	40	€ 2,00	adreswijziging, geboorte, huwelijk, overlijden, enz.
Aanvraag	37	€ 2,00	Een leurkaart, pensioen, bodemattest, milieuvergunning, beroepskaart voor vreemdelingen, wegen werken, enz.
Attest of getuigschrift	37	€ 2,00	Bewijs van goed zedelijk gedrag, attest van militie, getuigschrift van woonst, getuigschrift van nationaliteit, getuigschrift van leven, uittreksel bevolkingsregister, uittreksel burgerlijke stand, enz.
<i>Met verplaatsing naar postkantoor</i>			
Aangetekende zending door burger	30	€ 2,00	Exclusief kostprijs gewone postzegel
Aangetekende zending door ondernemer	32	€ 2,00	Inclusief inschrijving in logboek en exclusief kostprijs postzegel aangetekende zending
Aankoop postzegels, fiscale zegels, enz.	26	€ 2,00	
Verplaatsingskosten per kilometer		€ 0,28	Op basis van kilometervergoeding voor ambtenaren die voor hun dienstreizen gebruik maken van een eigen wagen.
gemiddelde parkeerkosten		€ 0,16	
<i>Zonder verplaatsing</i>			
Printen of kopiëren van document	2		per individueel document
Kosten printen of kopiëren van document (zwart-wit)	0	€ 0,020	per pagina

⁶¹ Directe uitgaven (postzegel, brandstof...)

Kosten printen of kopiëren van document (kleur)	0	€ 0,125	per pagina
Handtekenen document	2		
Posten document (niet-aangetekend)	10		per individueel document
Faxen document	5		
Telefoongesprek	5		
Emailen document	2		
Uitvoeren betalingsopdracht (elektronisch)	3		per individuele betaling
Uitvoeren betalingsopdracht (niet elektronisch)	10		per individuele betaling
Archiveren papieren document	4		per individueel document
Archiveren elektronisch document	1		per individueel document
<i>Nieuwe standaard tijden</i>			
Ontvangst van een gewone brief	1		
Ontvangst aangetekende brief	2		
Ontvangst mail	1		
Downloaden elektronisch formulier	3		
Digitale kopij bijvoegen	5		
Elektronisch aanvraag bij gemeente	3,25		
Bezoek arts	54	€ 9,16	Verplaatsing en REM-geld
Bezoek apotheker	14	€ 0,70	Verplaatsing